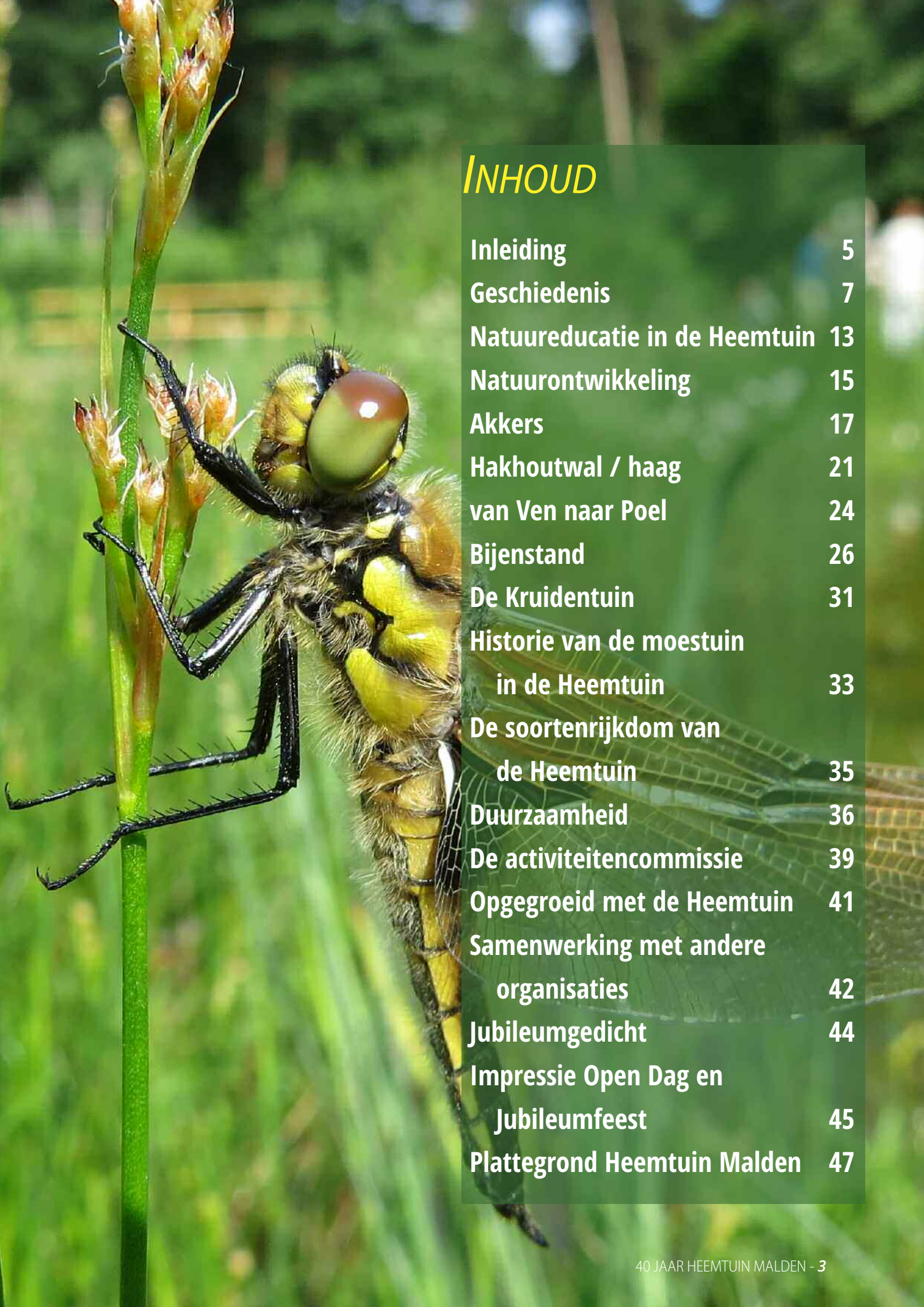

40 JAAR GROEI EN BLOEI

HEEMTUIN MALDEN

1 9 7 8 | 2 0 1 8

INHOUD

Inleiding	5
Geschiedenis	7
Natuureducatie in de Heemtuin	13
Natuurontwikkeling	15
Akkers	17
Hakhoutwal / haag	21
van Ven naar Poel	24
Bijenstand	26
De Kruidentuin	31
Historie van de moestuin in de Heemtuin	33
De soortenrijkdom van de Heemtuin	35
Duurzaamheid	36
De activiteitencommissie	39
Opgegroeid met de Heemtuin	41
Samenwerking met andere organisaties	42
Jubileumgedicht	44
Impressie Open Dag en Jubileumfeest	45
Plattegrond Heemtuin Malden	47

COLOFON

40 jaar Groei en Bloei Heemtuin Malden

is een uitgave van de Vereniging Vrienden van de
Heemtuin Malden

Bosweg 8a
6581 KR Malden
Postbus 30
6580 AA Malden

www.heemtuinmalden.nl
heemtuin@heemtuinmalden.nl

Redactie

Paul Noort, Diana van Starrenburg, Jack Stoop

Corrector

Lieneke van Rooijen

Tekst

Debby Derksen, Wilma Geertsen, Jef Gielen,
Janet de Graaff, Chris Hägele, Mathilde Hofmans,
Hetty Koemans, Rob Lock, Loes van der Meij,
Paul Noort, Marjolein Pieks, Jolanda Praag,
Gerrit-Jan van Prooijen, Jack Stoop,
Lydia van Veen, Edwin de Vries, Erik Westerman

Fotografie

Emmy Meijers, Marja van Weert en andere leden van
de vereniging

Vormgeving

Johan Derksen

Auteursrechten voorbehouden

© 2019 Vereniging Vrienden van de Heemtuin Malden
Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd
zonder uitdrukkelijke toestemming.

40 JAAR HEEMTUIN!

Zoals iedereen weet, is in april 1978 de Vereniging Vrienden van de Heemtuin Malden opgericht. In de jaren voor de aanleg van de Heemtuin werd de plek gebruikt als depot voor afgevoerde bouwgrond. Weinigen zullen weten dat daar voorheen zo nu en dan rondtrekkende zigeuners zich voor enige tijd vestigden. Het werd ook als speelterrein gebruikt door de kinderen. Om hen tegemoet te komen werd een stuk bos voor hen gereserveerd waar ze naar hartenlust mochten graven en klimmen. In 1978 heeft de gemeenteraad haar fiat gegeven aan een voorstel uit de burgerij om in Malden een heempark aan te leggen. Er vormde zich een groep van circa 70 vrijwilligers, die door de gemeente werd belast met de inrichting en het beheer van de tuin.

Zover wij uit de oude gegevens hebben kunnen achterhalen was er een kerngroep die het eerste be-

stuur vormde en zich liet adviseren door biologen en landschapsdeskundigen.

Deze groep bestond uit Joke en Jan Peter Verhave, Jan Raaben, Fiet Lecarme, Mia Kemper, Nico Dankelman, Len Matser, Roeland Wilcke, Inge Brouwer, Wil en Kees van Doorn, Sini Beurskens en Marijke van der Maarel. Inmiddels zijn Nico en Fiet overleden. Deze mensen van het eerste uur hebben wij speciaal uitgenodigd voor de algemene ledenvergadering op 21 maart 2018, want door hun initiatief is de Heemtuin ontstaan en heeft het zich ontwikkeld tot de mooie vereniging die wij nu nog steeds zijn. Niet iedereen kon op de algemene ledenvergadering aanwezig zijn, maar wij zagen de andere leden van de kerngroep bij ons lustrumfeest op zaterdag 23 juni 2018. Loes van der Meij en Ria van Teeseling behoorden niet tot de kerngroep, maar waren al wel vrij snel betrokken bij de Heemtuin, dus wij willen hen zeker ook vermelden.

Legendarisch was natuurlijk het eerste heemhuis: een 'pipokar', een werkwagen van Staatsbosbeheer. De

komst van zogenaamde dienstweigeraars zorgde ervoor dat er altijd iemand in de Heemtuin aanwezig was. Later kwamen John Perenboom en Willem Dekker; zij hadden zogenaamde Melkertbanen. Samen met Gerda Seyler, als secretaris van het bestuur, werden de sollicitatiegesprekken gevoerd.

Na het vertrek van John en Willem werd er een klankbordgroep gevormd samen met de Heidemij en werd het functioneren van de Heemtuin onder de loep genomen. Dat was ook het moment dat educatie en beheer werden gescheiden.

Bladerend door de notulen en luisterend naar verhalen kwamen wij nog wat leuke weetjes tegen:

... Toen het heemhuis werd uitgebreid, werd er over de bezinkput heen gebouwd. De gemeente heeft toen de suggestie gedaan voor de aanleg van het helofytenfilter;

... Bijzonder dat het gelukt is om vennen aan te leggen op deze droge zandgrond;

... In het verleden was de band tussen de Heemtuin en de scholen heel hecht. Kinderen kwamen bijvoorbeeld dansen in de tuin tijdens de oogstdag;

... Natuurmonumenten heeft een tijd het kantoor gebruikt;

... Nel d'Hondt heeft het bestuur professioneler gemaakt;

... Een goed bewaard geheim was dat Margriet van Pelt jarenlang, onder het pseudoniem Hendrik Hazelaar, stukjes schreef voor de Heemrank;

... Vanaf het begin is er gezocht naar sponsors voor allerlei projecten, tot aan het kabinet van de commissaris der Koningin in de provincie Gelderland en het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk toe; ... Natuurlijk was er ook veelvuldig overleg met de gemeente Heumen;

... In 1981 wordt er voor het eerst melding gemaakt van het aanbieden van een lespakket (lesbrieven) aan de scholen. In 1980 waren er al rondleidingen in klasverband en bezochten 750 kinderen de Heemtuin;

... Er werd gesproken van educanten in plaats van gidsen;

... Iedere bestuursvergadering werd gestart met een wandeling door de tuin;

... Problematiek die er al vanaf het begin aanwezig is: inbraak/vernielingen, hondenpoep en het niet komen opdagen van scholen. Tot zover de oude herinneringen.

Het bestuur heeft besloten in het kader van het 40-jarig jubileum de kerngroep te benoemen tot erelid van de Vereniging Vrienden van de Heemtuin. Speciaal voor deze gelegenheid hebben Gerda Tigchelaar en Dieuwke Oegema samen unieke sculpturen gemaakt. In deze speciale jubileumuitgave vindt u niet alleen deze herinneringen, maar ook alle plannen van verschillende groepen. De Heemtuin is ook na 40 jaar nog steeds volop in ontwikkeling!

Wilma Geertsens, voorzitter

GESCHIEDENIS

Eind jaren '60 van de 20e eeuw richtte een groep bezorgde wetenschappers 'De Club van Rome' op. Zij vreesden grote tekorten aan voedsel, grondstoffen en energie door de groei van de wereldbevolking en een daarmee gepaard gaande ongebreidelde economische groei. In 1972 verscheen hun rapport 'Grenzen aan de groei'. De wereld schrok op.

De start van een heemtuin

In Malden lag in die tijd een stukje niemandsland tussen de noordoostelijke bebouwing en het bos. Het leek het gemeentebestuur in 1977 een goed idee om hier een park aan te leggen. Tegelijkertijd vatten enkele buurtbewoners, het rapport van de Club van Rome in gedachten, het plan op om de gemeente voor te stellen dit stuk gemeentegrond in te richten als heemtuin. De tijd was rijp om het belang van natuurbehoud en milieueducatie uit te dragen. Een heemtuin zou een mooie natuurlijke overgang vormen van de bebouwing naar het bos en tevens gelegenheid scheppen om basisschoolleerlingen te ontvangen voor lessen over de natuur. Het voorstel was om een beheersplan aan te bieden, geschreven door 2 deskundigen op het gebied van landschapsbeheer en biologie. Het onderhoud zou in eigen beheer met vrijwilligers gedaan kunnen worden. Het gemeentebestuur wilde wel medewerking verlenen en het was nog niet te laat om de parkplannen om te buigen. Via een informatieavond, excursies, een kraampje op de markt en de pers werden dorpsbewoners betrokken bij de plannen. Op 26 april 1978 kon de Vereniging 'Vrienden van de Heemtuin Malden' worden opgericht, met toen al zo'n 65 vrijwilligers. In de begin jaren kende men de Heemtuin onder de naam Heumens Heem.

Het gebied is 8 hectare (16 voetbalvelden) groot en bestond voor een deel uit grove dennenbos en

voor een deel uit braakliggend akkerland, een plek waar afval werd gestort, vrachtwagens werden schoongemaakt of paardrijles gegeven. Er was verwaarloosde hei en er stond vooral veel Amerikaanse vogelkers, ook wel bospest genoemd. Deze struik werd rond 1920 ingevoerd als ondergroei bij bosaanplant. De bomen zouden er sneller van in de hoogte groeien en het afgevallen blad zou een mooie humuslaag in het bos vormen. Bij gebrek aan natuurlijke vijanden kon de soort zich explosief uitbreiden en daarmee inheemse soorten verdringen. Al sinds de jaren '50 probeert men de bospest te bestrijden. Bospest verwijderen was dan ook een van de eerste activiteiten van de vrienden van Heumens Heem, die met eigen gereedschap, koffie mee in een thermoskan, het gebied stukje bij beetje aanpakten. Ook een school verleende medewerking en kwam klassikaal helpen het bosgedeelte te ontdoen van deze woekeraar. Er werden verschillende werkgroepen opgestart: een zaterdagochtendploeg voor onderhoud, een zaterdagochtendploeg voor het bos, een groep die op woensdagmorgen werkte, een bijengroep en een vogelgroep die nestkasten ophing en controleerde. Men werkte 4 ochtenden in het jaar of een keer per maand, afhankelijk van de werkzaamheden. Bij alles wat werd gedaan hield men de jeugdeducatie voor ogen: Hoe kun je de kracht en de pracht van de natuur zichtbaar maken en overbrengen. Al vrij snel ging een aparte educatiegroep aan het werk met het benaderen van scholen en het ontwikkelen van lesbrieven.

Diverse biotopen krijgen vorm

De plek waar vrachtwagens schoongemaakt waren en waar veel afval lag, werd afgegraven. Op de bodem van deze kuil kwam een waterdichte keileemlaag; zo werd het ven in de Heemtuin 'geboren'. Langs de noordgrens werd een haag aangeplant. Zo'n haag hoort eigenlijk in de uiterwaarden thuis. Hij bestaat uit prikstruiken zoals meidoorn, sleedoorn, hondsroos

met soorten als liguster, kornoelje en kardinaalsmuts daartussen. In de uiterwaarden was hij bedoeld als veekering, in de tijd dat er nog geen prikkeldraad bestond, maar ook remde de haag de snelheid van het water wanneer de rivieren overstroomden, zodat de vruchtbare klei daar tijd had om te bezinken en daarmee op natuurlijke wijze het land te verrijken. Het heeft dan ook heel wat moeite en vooral mest en verdere vertroeteling gekost om de haag in de Heemtuin aan het groeien te krijgen! Pas na een jaar of tien hoefde er geen mest meer te worden toegevoegd en was de haag zover opgegroeid dat er voorjaarsflora onder kon worden aangeplant.

Verder ging men uit van een aantal biotopen, die er eigenlijk al waren, die horen bij arme zandgrond, maar waarvoor de omstandigheden moesten verbeteren. Zo moest de hei die er nog was, worden gesnoeid, ontdaan van boompjes, gras en bramen en aangevuld met duizenden nieuwe heideplantjes. Het schraal grasland, een biotoop die ontstaat als een akkertje uitgeput is en niet meer wordt gebruikt, werd gemaaid en het maaisel werd afgevoerd. Een akker werd aangelegd en ingezaaid met producten die boeren daar vroeger ook verbouwd zouden hebben, zoals rogge, gerst, aardappels, lupine en boekweit. In de noordwesthoek, waar een ingang naar de Heemtuin was, werd een kruidentuin aangelegd, waar iedereen wat bieslook, peterselie of tijm mocht plukken als dat net ontbrak in de keukenkast. Een imker verzorgde enkele bijenvolken en in het eentonige dennenbos begon men te kappen om meer ruimte te maken voor loofbomen en struiken. Het bos is door paden verdeeld in perceeltjes. In het ene perceel werd veel den weggekapt, in een ander minder, zodat ook het verschil in beheer duidelijk zichtbaar werd. Op een grote open plek komt voornamelijk berk op, is het wat donkerder dan kunnen eiken ontkiemen.

Ook na 40 jaar zijn deze verschillen in de percelen goed te zien. In die begintijd waren de dicht op elkaar staande dennetjes nog erg dun. Als de leden van de bosgroep aan het werk gingen, klonk er na een minuut of 10 al de waarschuwing: "Van onderen", daarna krak en soms boem. Als boem uitbleef, was de doorgezaagde boom in de takken van de buurbomen blijven hangen en moest er worden gepuzzeld hoe het dominospel in beweging kon worden gebracht. De bosgroep werkte een zaterdagochtend in de maand, met veel enthousiasme en plezier. Het is een wonder dat er nooit ongelukken zijn gebeurd. Natuurlijk namen de begeleiders hun taak serieus en gaven voorlichting over gebruik van gereedschap, valrichting, wigjes zagen enz., maar van helmen of andere beschermende maatregelen had nog niemand gehoord...

Beheer

De biologe die het beheersplan in 1977 had geschreven bleef nog 3 jaar biologisch adviseur en werd opgevolgd door een adviseur, ook bioloog, leraar en imker, gedurende 9 jaar. Daarnaast was er behoefte aan een vaste beheerder die door het jaar heen de gang van zaken begeleidde. Samen met de gemeente werd nagedacht over de realisatie daarvan. De meeste ideeën liepen vast op de kosten, maar de oplossing kwam voort uit de toen nog bestaande dienstplicht. Veel jonge mannen deden een beroep op de mogelijkheid om een alternatieve dienst te verrichten vanwege gewetensbezwaren. 1,5 jaar lang werkten ze vaak op een plek die overeenkwam met hun interesse of opleiding. In februari 1979 kwam de eerste gewetensbezwaarde voor 1,5 jaar in de Heemtuin werken.

Er kwam een 'pipokar' op het noordelijk deel van de akker om gereedschap op te bergen en even te zitten voor een koffiepauze, tevens een schuilplek voor de beheerder bij slecht weer. Dat was ook een fijne plek om de schoolklassen te ontvangen, want zodra het kon, werd er begonnen met de natuurlessen. In 1979 kwamen diverse groepen kennismaken en de intentie was om in het voorjaar van 1980 enkele lesbrieven klaar te hebben. In 1980 kwamen er al 750 schoolkinderen langs voor een educatieles en 250 kinderen hielpen op boomplantdag om het bos te verfraaien.

Een jaar later kwam er in het kader van werkverruimende maatregelen een educatief medewerkster om de lesbrieven en de contacten met de scholen uit te breiden. Dat was niet overdreven, want inmiddels deden vrijwel alle gemeentelijke basisscholen mee en mocht de Heemtuin in 1983, verdeeld over voor- en najaar, 2500 kinderen verwelkomen.

Helaas was er ook de eerste jaren veel sprake van vernielingen zoals crossen door de akker en de kruidentuin. Zozeer, dat er een soort surveilleerrooster kwam om de vandalen op heterdaad te betrappen. Om het fietsen door de kruidentuin tegen te gaan - er waren toen nog twee ingangen - kwam er in 1987 een fietssluis. Het is wennen aan het feit dat een gebiedje ineens geen plek meer is waar je kan doen wat je wil en je afval kunt achterlaten of waar je hond ineens aan de lijn moet en je gevraagd wordt zijn poep op te ruimen. Dat begrijpen mensen trouwens na 40 jaar nog niet. In het jaarverslag van 1995 staat te lezen, dat de onderhoudsgroep op een ochtend 3,5 kruiwagen hondenpoep opruimde....

Kosten

Het gereedschap en plantmateriaal waren een flinke kostenpost. De Heemtuin was dan ook erg blij met donaties, o.a. van het Anjerfonds en een betonfabriek en later een cadeau van een jarige bank. Toen het de gemeente duidelijk werd dat het goed ging in de Heemtuin en de educatie een belangrijke bijdrage leverde aan het schoolnatuuronderwijs kwam er een jaarlijkse subsidie, naast alle hulp in natura die daar al vandaan kwam, zoals het ploegen van de akker en het uitgraven van het ven. Ook droeg de gemeente bij aan het salaris voor de beheerders en de educatief medewerkster. In het jaarverslag van 1981 is te lezen dat de kosten zijn opgelopen door de aanschaf van een type-machine. Maar dat is nog niets vergeleken met de plannen die er kwamen om een heemhuis te laten bouwen en een bijenstal. Er werd een bestemmingsplan ingediend en de buurtbewoners vonden het bos inmiddels zo mooi, dat zij bezwaar maakten tegen de bouw van een heemhuis aan de Randwijksingel. Uiteindelijk werd gekozen voor de huidige plek aan de Bosweg. Dat is achteraf een prachtige locatie, zeker sinds dit een verhard fietspad is, waardoor veel toevallige passanten kennis kunnen maken met de Heemtuin. De eerste bouwactiviteiten vonden plaats in december 1982; de officiële opening werd verricht door de toenmalige burgemeester op 2 juli 1983. Er was toen al twee keer ingebroken, waarmee de deugdelijkheid van hang- en sluitwerk op de proef kon worden gesteld. In 1983 is ook een bijenstal op het schraal grasland gebouwd.

Eind 1981 werd het initiatief genomen voor een nieuwsbrief voor de leden en donateurs. Acht tot tien maal per jaar verscheen een blaadje met de ontwikkelingen en aankondigingen van lezingen of feestdagen, zoals de jaarlijkse oogstdag, of de algemene startochtend, elk jaar kort na de algemene ledenvergadering. Ook rond midzomer werd er door alle groe-

pen samen een ochtend gewerkt. Het blaadje werd tijdelijk De Heemrank genoemd, tot iemand iets beters verzonnen zou hebben. Het heet nog steeds de Heemrank, alleen verschijnt het tegenwoordig digitaal. In het begin was het typen, knippen en plakken daarna werd het gedrukt op kringlooppapier en door een groepje vrijwilligers bij alle leden en donateurs aan huis bezorgd. Daarnaast werd elke maand een artikel aangeboden aan de redactie van het weekblad Dichtbij, de voorloper van ViaHeumen.

Belangstelling

Veel belangstelling was er van buitenaf. Victor Westhoff, dé grote autoriteit op het gebied van landschappen en plantengemeenschappen, bezocht de Heemtuin al in 1978 en was enthousiast over het initiatief en de mogelijkheden die het terrein bood. In 1986 kwam hij weer en was nog steeds enthousiast over hoe het zich ontwikkeld had. Jarenlang werd er onderzoek verricht door studenten van de Leidse universiteit naar stippelmotten op hemelsleutel, die daartoe werd aangeplant, omdat in deze omgeving hemelsleutel nog in het wild voorkomt. Er verscheen een artikel in het Algemeen Dagblad, een radioprogramma van de AVRO gaf een reportage. In 1984 werd de Heemtuin geroemd in een rapport van het Ministerie van Landbouw en Visserij; professoren en onderzoekers van over de hele wereld deden de Heemtuin in Malden aan.

Het ven was in 1984 al een zorgenkind. Het dreigde te verlanden en werd stevig opgeschoond, waarbij voorzichtig met de keileemlaag moest worden omgesprongen. Verrijking was het gevolg van het regelmatig noodzakelijke bijvullen met grondwater. De bomen rondom het ven onttrokken veel water aan de bodem. Zij zorgden voor blad, naalden en stuifmeel als extra voedsel. Ook zorgden vakantiegangers voor exoten: in 1985 en '86 woonde er een schildpad.

In 1984 werd de eerste natuuroriëntatiecursus gegeven. Basiskennis voor volwassenen over de natuur in 3 avonden en 1 ochtendexcursie. De jaren daarna werd diverse malen een cursus gegeven, vaak met een speciaal thema zoals natuurfotografie of stenen, of om nieuwe vrijwilligers te werven.

Na 2 gewetensbezwaarden kwam er een eind aan deze mogelijkheid. Werkloze jongeren die zo werker-
varing wilden opdoen, overbrugden enkele maanden, tot er een beheerder voor een jaar werd aangesteld en in het kader van werkverruimende maatregelen 2 WVM'ers en diverse vrijwilligers zonder betaald werk. Verder mocht de vereniging vanaf 1985 weer gewetensbezwaarden begroeten, acht in totaal, tot de dienstplicht werd afgeschaft in 1995.

Door de jaren heen schommelde het aantal werkende leden tussen 50 en 65; het aantal donateurs steeg, en stijgt nog steeds, elk jaar licht.

De eerste jaren werd het gekapte hout verkocht en was op die manier een kleine bron van inkomsten. Na zo'n jaar of tien was de tijd wel voorbij dat de bosgroep structureel dennen wegzaagde. Het gemengde bos begon zich goed te ontwikkelen. Zo nu en dan raasde er een storm over Nederland en dan werd ook de Heemtuin aangedaan; najaar '86, twee keer in '88, windkracht 11 in januari '90. Begin 2007 hielp een buurman met zijn paard met het uitslepen van de geveldde bomen. De gevolgen van de storm begin 2018 zijn nog zichtbaar in het bos en op de hei. Het tweede lustrum werd groots gevierd tijdens de oogsttag begin september, met de traditionele volksdansgroep van basisschool De Tovercirkel, de burgemeester onthulde een nieuw informatiebord, er werd geschilderd, manden gevlochten, wol geverfd, vlas bewerkt en tot besluit werden er pannenkoeken gegeten.

De negentiger jaren

In de jaren '90 kwam het beheer in een rustiger, stabielere vaarwater. Het ven bleef een zorgenkindje; vanaf de oever dreigde het regelmatig te verlanden. Er stonden ook enkele grote bomen en het vermoeden bestond, dat het ven lek was. Eind november 1990 zouden die bomen verwijderd worden en het ven uitgebaggerd. Het water was er al zoveel mogelijk uitgepompt toen een enthousiast groepje in de vrieskou op een ochtend aan de klus begon, gewapend met emmers, batsen en kruiwagens. Aan het eind van de dag was het ontaard in een soort modderworstelen en vlogen emmers met bagger door de lucht. Er was toen pas een fractie klaar. Een rioleringsbedrijf bood uitkomst en maakte het werk de volgende dag af. De kruiwagens dienden op dat moment voor het opvangen van alle kikkers die al aan een rustige winter dachten te kunnen beginnen. Ook van binnenuit ver-

landde het ven door de zich steeds meer uitbreidende waterlelie. Karpers en brasems verdrongen de amfibieën en aten de watervlooien op. Toen uiteindelijk in 2014 werd besloten om het dan maar aan zijn lot over te laten, was dat de prikkel voor enkele leden om een reddingsplan te ontwikkelen. In 2016 werd het ven leeg- en uitgegraven en, voorzien van een nieuwe waterkerende laag, maakte het een nieuwe start.

In 1994 kwam er voor het eerst een vaste telefoonaansluiting in het heemhuis, natuurlijk vast, mobiele telefoons bestonden nog niet. Vanaf 1999 is er sprake van een website. De stichting Oase werd opgericht, een overkoepelende organisatie voor heemtuinen. Heumens Heem ging op een aantal zondagmiddagen open voor alle wandelaars en passanten; aan de hand van een thema werd een tentoonstelling ingericht en er werden rondleidingen gehouden. Ook deed de Heemtuin mee met het gemeentelijk project 'Natuur in de Buurt'. Voor de scholen werd een informatiekast gemaakt, waarmee zij bewoners (ouders) bewust konden maken van de natuurwaarden in de woonomgeving.

In 1996 zorgde het asfalteren van het fietspad over de Bosweg en vooral de aansluiting van het middenpad van het heemtuinbos op dit fietspad voor veel onrust. De keerzijde is, dat er veel meer toevallige passanten langskomen.

Ook het beheer werd constanter. De biologisch adviseur werd in 1990 opgevolgd door een oud-beheerder, die dat bij het 40-jarig bestaan nog steeds met evenveel enthousiasme doet. Er kwam in 1992 een nieuwe voorzitter en 3 jaar later een secretaris, die dat respectievelijk 25 en 12 jaar zouden volhouden. Toen de dienstplicht werd opgeheven zette de gemeente de subsidie om naar twee banen via de stichting Uitzicht, later omgezet naar ID-banen (in- en doorstroombanen) en kwamen er in 1995/ '96 voor ruim 15 jaar een vaste beheerder en een vaste medewerker voor de educatie, tot deze beide banen in 2011 door de gemeente weer werden opgeheven.

Het ven, 1991-1992

De nieuwe eeuw

In 2001 trad de Arboretum in werking. Er werden helmen aangeschaft, het gereedschap moest worden geïnspecteerd en zo nodig aangepast, zoals een breder onderstel voor de ladder, en coördinatoren van de werkgroepen volgden veiligheidsinstructies.

Een ransuilenpaar bracht 3 jongen groot in een dennenboom vlakbij de open plek en voor het eerst werd de vlinderroute gelopen. De plannen voor een uitbreiding van het heemhuis werden besproken op de ledenvergadering.

Een jaar later ontving de vereniging de duurzaamheidspluim van het duurzaamheidsplatform, bestaande uit een wisseltrofee en € 250,00 en natuurlijk de eer en de bijbehorende publiciteit. Die winter werd hard gewerkt aan de huisvesting: er kwam een flat voor solitaire bijen en ander klein gedierte, en het heemhuis werd uitgebreid met een kantoor voor de beheerder en werd 1,5 keer groter.

Midzomer in 2003 werd het 5e lustrum gevierd met de officiële opening van het vernieuwde heemhuis door een wethouder. Het heemtuinkoor verleende muzikale medewerking. Er bleken zoveel werkende leden te zingen in talloze koren in de regio, dat het haalbaar was om een 4-stemmig gemengd gelegenheidskoor met dirigent een gevarieerd repertoire aan natuurliederen te laten instuderen. De verbouwing had meer gevolgen: Omdat de aanleg van riolering veel te duur was, werd met een zinkput gewerkt. Deze moest van tijd tot tijd worden geleegd en dat gaf nog wel eens wat problemen. De verbouwing was een goede gelegenheid om een helofytenfilter aan te leggen. Al het afvalwater van keukentje, spoelhok en toilet wordt naar een bed geleid van grof grind, schelpen en zand. Daar wordt het gefilterd en erop geplante biezen groeien goed van de opgevangen afvalstoffen. Vrijwel schoon verlaat het water de filterbak.

Tegenover het heemhuis verscheen een nieuwe biotoop: de moestuin. De Heemtuin kreeg steeds meer landelijke bekendheid. De ons vertrouwde naam Heumens Heem gaf dan wel eens verwarring. De Heemtuin ligt immers in Malden en niet in Heumen. Heumen werd vervangen door Malden en ook het logo werd aangepast. Wat niet veranderde, was de aanhoudende stroom gefiguurzaagde hulpjes voor de educatielessen: kabouters, beertjes Paddington, allemaal gemaakt door het activiteitencentrum voor lichamelijk gehandicapten JaDoen.

In 2005 zag een glossy kwartaaltijdschrift (Topic) het levenslicht, huis-aan-huis bezorgd met nieuws en advertenties uit de regio. Vanaf het allereerste begin heeft de Heemtuin daarin een pagina gevuld met een

Winter, 2010

artikel en een aantal foto's. Er werd gestart met het vlechten van heggen zoals dat in Engeland gebruikelijk is, maar in Nederland werd dat in de Romeinse tijd ook al gedaan, getuige het oorlogsverslag van Julius Caesar.

In 1995 was er al eens een muizenonderzoek gedaan en elk jaar werden de vlinders geteld, maar tussen 2005 en 2007 werd een groots project uitgevoerd, met behulp van vele deskundigen. Van amfibieën tot zweefvliegen en alles daartussenin alfabetisch gezien werd geïnventariseerd. Zo bleken er in 1 jaar 285 soorten paddenstoelen voor te komen in de Heemtuin. Het geheel werd gebundeld in een prachtig naslagwerk met schitterende foto's. Dit werd uitgegeven bij het 30-jarig bestaan.

De beheergroep en de bosgroep werkten beide op de 2e zaterdagochtend van de maand en toen de beheergroep een kwakkelend bestaan begon te leiden, werden de twee groepen in 2007 samengevoegd tot de onderhoudsgroep. De Heemrank ging digitaal; daarnaast worden heemtuinflitsen per mail verstuurd om lezingen aan te kondigen en andere activiteiten, zoals een paasspeurtocht of nieuwjaarsbijeenkomst. Facebook deed zijn intrede en de vereniging kreeg de ANBI-status. Een grote klap was het plotseling overlijden van de voormalige secretaris, die nog bruiste van nieuwe ideeën. Ter nagedachtenis aan haar werd een picknick-/vergaderbank geplaatst naast het heemhuis.

Regelmatig valt de Heemtuin in de prijzen bij natuurorganisaties of ontvangt een bijdrage van een

bank, een bedrijf of van de gemeente voor een nieuw project. Zo kon in 2014 een mooi nieuw gebouw met educatieruimte worden neergezet als bijstand en werd in 2016 het ven vernieuwd, zoals eerder beschreven. Een onderkomen voor solitaire bijen en andere insecten werd gebouwd en geadopteerd door de scholen.

De educatiegroep kreeg het zwaar toen er geen vaste medewerker meer was. Een periode konden de schoolklassen nog 1x per jaar komen en per seizoen uit een beperkter aantal lessen kiezen. Later gelukkig weer 2x per jaar. Overigens blijft de vernieuwing van lessen en aanpassing aan de wensen van de scholen een prioriteit en met elkaar spelen de gidsen het klaar om de jeugdeducatie draaiende te houden.

Na het vertrek van de vaste beheerder ging de onderhoudsgroep 2 zaterdagochtenden per maand werken om grotere projecten aan te kunnen pakken. Het gereedschap werd opgeknapt, werkhok en zolder opgeruimd, de gaskachels verdwenen en er kwam een infrarood- verwarming.

Er ontstonden subgroepjes voor de vlechthegegen, het onderhoud van de waterpartijen en het in 2014 aangelegde sedumdak en er kwam een coördinator voor de akkers. In plaats van de jaarlijkse startochtend ging de Heemtuin meedoen met NLdoet, de landelijke vrijwilligersdag. Ook het heemhuis kreeg een vrijwillige coördinator en sleutelbeheerder en terwijl de vrijwilligers van de Heemtuin Malden in eerste instantie in 2011 met de handen in het haar zaten, leidde al deze creativiteit ertoe dat er in 2018 bij het 40-jarig bestaan een bloeiende vereniging is met een fors groeiend aantal vrijwillige medewerkers en een stevig bestand aan donateurs.

Tot slot:

In de Heemtuin schijnt een echte 'holbewoner' te hebben gewoond. Deze haveloos uitziende man had rond 1890 zijn hol in de hoek van de akker; In 1938/1939 stond op het terreintje achter De Zoom een zigeunerkampje van 6 à 7 wagens. Goed volk, met een echte waarzegster;

Op de akker stond vroeger het huisje van Hanne en Grad Nijenhof, broer en zus, en een beetje zonderling. Het bouwvallige witte huisje had een groene deur en groene kozijnen. Na Grad's dood is het ingestort. Grad stierf in 1943 op 78-jarige leeftijd. Hanne enkele jaren eerder. Grad zou 'van vettigheid' gestorven zijn, hij was verslingerd aan de geitenmelk;

- Op de hoek van de Bosweg en de Heiweg stond vroeger een seinpaal. Stond het sein op rood, dan was het bos verboden terrein in verband met militaire schietoefeningen;

- Het schraal grasland schijnt nooit als bouwland in gebruik te zijn geweest. In 1944/1945 is de grond er met bulldozers afgeschraapt en bedekt met rasterwerk en zeil om als standplaats te kunnen dienen voor vliegtuigen van het geallieerde leger. In een aangrenzende achtertuin werd de kerosine opgeslagen;

- Ter hoogte van de amfibieënpool werd vroeger heel wat 'grind gehord', zand en grind werd gezeefd en het grind werd verkocht voor fl. 2,50 per m³;

- Het bosperceel werd vroeger in de volksmond 'de Eikelenkamp' genoemd;

- Waar nu De Zoom is, waren vroeger akkers waar voornamelijk rogge, haver, boekweit, spurrie en mais werden verbouwd. Vanaf de Heiweg liep tussen de landerijen door een kerkepad dat ook als 'schoolpas' werd gebruikt;

- Nog wat namen: diverse beheerders hebben hun stempel op de Heemtuin gedrukt met de aanleg van een paadje, een bank, e.d. Er is sprake van het Ludolaantje, het Soeter-broekje, de Frankbank, de Sjeik-dijk, het Marçolarium, het Pauluspad en de Gerda-bank!

Loes van der Meij, communicatie / beheergroep

NATUUREDUCATIE IN DE HEEMTUIN

Naast het creëren van een uniek stukje natuur in Malden heeft de Vereniging 'Vrienden van de Heemtuin Malden' ook vanaf het begin (1978) natuureducatie hoog in het vaandel gehad.

Onder de oprichters van de vereniging bevond zich een aantal IVN-natuurgidsen en zij ontwikkelden enkele lessen die aan de scholen uit de gemeente Heumen werden aangeboden. Dit was meteen een groot succes: in 1980 volgden ruim 750 kinderen een les in de Heemtuin en dat aantal was in 1983 al gestegen tot 2500, dat zijn ruim 5 klassen per week.

Het lesaanbod werd steeds verder uitgebreid, zodat er momenteel een ruim aanbod is, toegespitst op de verschillende groepen van de basisschool. Er zijn aparte lessen voor de onderbouw, de middenbouw en de bovenbouw, waarbij goed wordt aangesloten op de beleavingswereld van deze drie leeftijdscategorieën. Zo zijn de onderbouwlessen nog heel speels en gericht op het spelenderwijs ervaren van de natuur, de middenbouwlessen op kennisoverdracht en gaan kinderen met de bovenbouwlessen meer zelfstandig op onderzoek uit.

De lessen beslaan een breed scala aan onderwerpen zoals bomen, bloemen, vogels, kleine beestjes, water, stenen, voorjaars- en herfstverschijnselen en paddenstoelen. Deze lessen worden door de hele Heemtuin gegeven terwijl andere lessen meer op een specifiek stuk van de Heemtuin gericht zijn zoals: de boskist, de kruidenles, de bijenles en de akker- en moestuinles.

Het educatiewerk werd gedaan door een klein groepje vrijwilligers ondersteund door een beroepskracht. Dit waren vaak dienstweigeraars of mensen met een gesubsidieerde baan. In 1982 telde de educatiegroep slechts 5 vrijwilligers en een jaar later waren dat er al 15. In dat jaar werd door de beroepskracht ook de eerste map met lessen en achtergrondinformatie samengesteld voor de vrijwillige gidsen. In 1984 verscheen ook een werkboekje voor docenten zodat zij hun klassen beter konden voorbereiden op de les in de Heemtuin. Verder nam ook het lesaanbod in deze jaren sterk toe. Dit gebeurde in goed overleg met de scholen. Zo bleek in 1987 uit een enquête onder docenten dat er behoefte was aan lessen waarin de leerlingen zelfstandiger werkten en hierop zijn toen enkele lessen voor de bovenbouw ontwikkeld. De populariteit van de educatie blijkt wel uit het feit dat in 1988 de regel ingevoerd moest worden dat

elke klas nog maar twee keer per jaar naar de Heemtuin mocht komen, een les in het voorjaar en een in het najaar. In 1995 kreeg de educatiegroep ondersteuning van Bart de Koning als educatief medewerker. Hij vernieuwde de meeste lessen en stelde voor zowel gidsen als scholen een nieuwe map samen met daarin de lessen, achtergrondinformatie en tips voor docenten om de lessen voor te bereiden en na te bespreken in de klas. Ook werd er een natuuroudercursus georganiseerd voor de ouders. Van de 11 deelnemers gingen er daarna zes verder als gids in de Heemtuin. Het was eigenlijk de eerste gidsencursus. Een jaar later werd Bart de Koning opgevolgd door Willem Dekker, die tot 2011 als educatiemedewerker bij de Heemtuin betrokken is gebleven. Inmiddels werden in de Heemtuin jaarlijks zo'n 99 lessen gegeven aan zo'n 2500 kinderen door circa 25 gidsen. Na het vertrek van Willem Dekker draaide de educatie uitsluitend nog op de inzet van vrijwilligers. Dit betekende dat zij ook zelf de lessen moesten uitzetten en weer opruimen na afloop. Om hen dit werk gemakkelijker te maken zijn er les-

kisten samengesteld waarbij al het benodigde materiaal voor de specifieke les bij elkaar in een kist zit. Verder is er een mobiele telefoon aangeschaft zodat scholen direct contact konden opnemen met de 'gidsen van dienst' voor het geval een les uitviel/niet door kon gaan. Het werk met betrekking tot het inroosteren van de lessen werd uitbesteed aan een externe NME (Natuur- en Milieu Educatie)-organisatie. Ook bleek dat de lessen, zoals die al jaren in de Heemtuin

aangeboden werden, sterk verouderd waren en niet goed meer aansloten op de lesmethoden van de scholen. In 2014 werden daarom door de gidsen alle onderbouwlessen vernieuwd, in samenwerking met Marjon van der Steen van NME Plaza (een educatief adviesbureau op het gebied van natuur- en milieu-educatie).

Op dit moment worden beetje bij beetje door de gidsen en Marjon van der Steen ook alle overige lessen vernieuwd. Van de gemeente Heumen hebben we geld ontvangen. Ook onze aanvraag bij het coöperatiefonds van de Rabobank is goedgekeurd. De bedoeling is dat de lessen meer gaan bestaan uit doe-opdrachten. Als voorbereidingsles op school denken we bijvoorbeeld aan een filmpje, daarna de les in de Heemtuin met doe-opdrachten en vervolgens een evaluatie op school in de vorm van maakopdrachten. In het voorjaarsseizoen van 2018 is al met een van deze nieuwe lessen proefgedraaid.

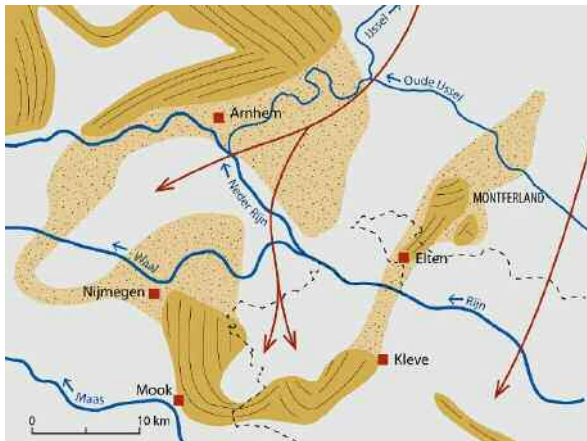
De Heemtuin beschikt nu over 14 gidsen die door de vereniging zijn opgeleid om de lessen te verzorgen en zij volgen geregeld nascholing. De kinderen bezoeken in het voorjaar en het najaar de Heemtuin. Telkens verspreid over een periode van twee maanden. Momenteel ontvangen we circa 1500 kinderen per jaar.

Wilma Geertsens & Jack Stoop, educatiegroep

GESCHIEDENIS VAN HET LANDSCHAP ROND DE HEEMTUIN

Het verhaal van de Heemtuin begint eigenlijk ca 150.000 jaar geleden. We hebben te maken met een ijstijd (het Saalien) en een groot deel van Nederland is bedekt met gletsjers. Deze vormen de uitlopers van het grote ijsmassief dat in die tijd Scandinavië bedekte. Al schuivend werden grote hoeveelheden zand en grind opgestuwd en vormden zich heuvels zoals die van het Rijk van Nijmegen. De in eerste instantie steil opgestuwde heuvels erodeerden door de eeuwen heen waarbij zich erosiegeulen en -dalen vormden met de daarbij behorende spoelzandvlaktes.

LEGENDA

- stuwwal met stuwrichting
- stuwwalresten in ondergrond
- richting landijs in het Saalien
- rivieren; huidige situatie
- grens Nederland - Duitsland

folgt. Op de vochtige gronden in het westen werden weilanden ontgonnen (Broekkant). Direct achter de boerderijen ontstonden de akkers die iets naar het oosten tegen de helling oplopen. Om de akkers vruchtbaar te houden werd potstalmest gebruikt, een mengsel van dierlijke mest met bosstrooisel of heideplaggen. Het gebruik van schapen als mestleveranciers leidde geleidelijk aan tot toename van het areaal heide ten koste van bos. De heide ontstond zo op het hoger gelegen deel ten oosten van de akkercomplexen bij Malden. Aan deze zijde (Heikant) vinden we nu de Heemtuin.

Het kenmerkende landschap, dat zo geleidelijk aan is ontstaan, vinden we tot in het begin van de 20e eeuw terug. Kleinschalige akkercomplexen, begraasde terreinen en hooilandjes, heggen en hagen, houtsingels en houtwallen, uitgestrekte heidevelden en bosrestanten kenmerken dit gevarieerde landschap.

In de loop van de twintigste eeuw is het landbouwkundig gebruik sterk geïntensiveerd. De heidevelden verloren, door de opkomst van kunstmest, hun oorspronkelijke functie als weidegebied van schapen en als leverancier van plaggen. Door de komst van prikkeldraad waren de heggen, houtwallen en houtsingels niet meer nodig en zij verdwenen grotendeels uit het landschap. Gelukkig waren er nog wat restanten over. Toen één van die restanten in 1978 ten prooi dreigde te vallen aan moderne ontwikkelingen, grepen bewoners van Malden in. Het ontstaan van de Heemtuin was een feit! Tot op de dag van vandaag zien we in de Heemtuin de rijkdom van dit gevarieerde, kleinschalige, agrarische landschap.

De Heemtuin zoals we die nu zien, kent een twee-

In de laatste ijstijd, ca 20.000 jaar geleden (het Weichselien), bereikten de gletsjers Nederland niet. Wel heerste er een toendra-klimaat en was er sprake van een soort Pool-woestijn. In die tijd zijn grote delen van Nederland onder een laag dekzand terecht gekomen. Voor grote delen van Nederland ging het geologische verhaal nog verder, maar in Malden gebeurde er na de laatste ijstijd op dat vlak niet zo veel meer. Hier geen rivierafzettingen of veenlagen die later gevormd zijn. We vinden hier nog steeds het materiaal van de spoelzandvlaktes vermengd met wat dekzand.

De menselijke bewoning in de wijde omgeving van Malden dateert al van lang geleden. Er zijn vondsten van menselijke bewoning bekend van de Steentijd, de Bronstijd en de IJzertijd. In de IJzertijd en de daarop volgende Romeinse tijd was het gebied zelfs behoorlijk dicht bevolkt. Na de Romeinse tijd nam de bevolking echter weer sterk af. Grote delen van het gebied werden verlaten en zouden pas in de latere Middeleeuwen weer geleidelijk aan worden ontgonnen.

In die periode werden ook in de directe omgeving van Malden akkers en weilanden ontgonnen. Malden ontstond precies op de overgang van de spoelzandvlakte en de lager gelegen broeklanden, welke nog onder invloed stonden van de rivieren. Het dorp bestond uit een aaneengesloten rij boerderijen tussen Mook en Hatert, langs een weg die de grens tussen de spoelzandvlakte en de lager gelegen broeklanden

Heemtuin, okt. 2011

deling. Het noordelijke deel geeft een beeld van het oude cultuurlandschap. Het zuidelijke deel bestaat uit naaldbos dat geleidelijk omgevormd wordt naar het soortenrijke loofbos dat hier van nature thuishoort.

De kern van het noordelijk deel wordt gevormd door een verlaten akkertje. Een deel van deze akker is opnieuw geploegd en weer als akker in gebruik genomen. De rest van deze verlaten akker wordt als grasland beheerd. Aangrenzend aan dit grasland ligt een heiderestant. Op deze heide zijn vliegennetten uitgezaaid die inmiddels tot indrukwekkende exemplaren zijn uitgegroeid. Om te voorkomen dat de heide zich tot bos ontwikkelt, wordt er gemaaid, geplagd en halen we verjonging van bomen en struiken weg. De elementen van dit oude cultuurlandschap zijn aangevuld met een kruidentuin, een moestuin en enkele waterpartijen. Verschillende typen gelegde en gevlochten heggen completeren dit stukje ouderwets cultuurlandschap. Natuurlijk is niet alles precies zoals het vroeger was. Het houden van vee stuit op grote praktische bezwaren. Met alternatieve beheermaatregelen proberen we echter het oorspronkelijke beeld van het landschap zo goed mogelijk te laten zien.

Ten zuiden van dit oude cultuurlandschap kruisen we een oorspronkelijke houtwal. Op oude topografi-

sche kaarten is deze wal al te zien, net als de wal die de zuidgrens van de Heemtuin markeert. Vroeger groeide hier een gevlochten of gelegd struweel op, om vee en wild te weren. Met het wegvallen van die functie zijn ze veranderd in een wal waar grote eiken op groeien. Tussen deze wallen vinden we een heidebebossing. Met het wegvallen van de functie van de heideterreinen voor de schapen en de potstalmest, konden deze 'woeste' gronden voor andere doeleinden gebruikt worden. Grote delen ervan werden bebost met grove dennen, welke als stuthout voor de mijnen zouden gaan dienen. Zo ook het bos in de Heemtuin. Aan het eind van de jaren '30 van de vorige eeuw is hier grove den aangeplant. Inmiddels begint dit pioniersbos steeds meer trekken te vertonen van het gemengde loofbos dat op de spoelzandvlakte van nature voor zou komen.

Beide delen van de Heemtuin vormen samen een geheel van biotopen met een enorme rijkdom aan planten- en diersoorten. Soorten van het oude cultuurlandschap, die overal in Nederland onder grote druk staan, hebben in de Heemtuin een veilige plek gevonden.

Gerrit-Jan van Prooijen, biologisch adviseur

WAT HEBBEN WE IN DE AFGELOPEN 40 JAAR BEREIKT

Voordat we gaan kijken naar wat we bereikt hebben met de akkers, een terugblik in de tijd!

De huidige akkers van de Heemtuin zijn ontstaan toen aan het einde van de negentiende eeuw een heidegebied op de hoek van de Heiweg en de Bosweg gedeeltelijk ontgonnen is, precies op de plek waar nu nog steeds onze akkers liggen. Vrijwel midden op deze akkers is er toen een boerderij(tje) gebouwd. Na de Tweede Wereldoorlog zijn dit boerderijtje en een nog oudere boerderij, die pal op de hoek van de Heiweg en Bosweg heeft gestaan, verdwenen. De akkers zijn naar verluidt tot in de jaren zestig van de vorige eeuw nog wel in gebruik gebleven. Gezien de bodemgesteldheid (schrane zandgrond) zal er naar alle waarschijnlijkheid voornamelijk rogge verbouwd zijn..... en meer dan 100 jaar later doen we dat, naast diverse andere gewassen, nog steeds!

Om te kunnen bepalen wat men als vrienden van de Heemtuin in veertig jaar bereikt heeft, moet je weten hoe het allemaal begonnen is. Dat is nogal lastig als je zelf nog maar een jaar of 5 actief bent bij de Heemtuin! Gelukkig hebben we een archief met daarin 40 jaar aan jaarverslagen!

Na de oprichting van 'de Heemtuin' is er in 1979

met hulp van de Gemeentelijke Plantsoenendienst en Staatsbosbeheer begonnen met het werk op de akkers. Lees een stukje uit het jaarverslag van 1979: 4.2:2

In het najaar van 1979 is er, voor het eerst sinds jaren, weer winterrogge ingezaaid op onze akkers. Dat was niet meteen een overweldigend succes, zoals blijkt uit het jaarverslag van 1980: 4.3

4.2.2 Akker

De akker is in april omgeploegd door werklieden van de Gem. Plantsoenendienst en door de beheerder geëgaliseerd. Gerst, haver en boekweit (Staatsbosbeheer) werden uitgezaaid.

4.3 De akker

De winterrogge is "dun" opgekomen. Het overige deel is in 't voorjaar omgespit, bemest en ingezaaid. Het gedeelte tussen Bosweg en winterrogge is met haver en gerst, het overige stuk met lupine, spurrie, silletta. Phaecelia en nootzoetraapzaad ingezaaid. Alle gewassen hebben het slecht gedaan, wellicht door de slechte weersomstandigheden (veel regen), doch ook door de slechte staat van de grond. Om de grond te verbeteren zijn de gewassen vermalen en met de bovenlaag van de grond vermengd, m.u.v. de bijenweide. Als eerste fase van het drie-slagen-systeem waartoe Hans, na uitvoerige informatie van agrariërs uit Malden, wil overgaan, is er nu weer winterrogge ingezaaid. Bolderik, Akker-gras- en ruig klokje langs de akker uitgeplant zijn goed aangeslagen.

Akker ploegen -1991-1992- boek Paul van Eerd

Ook 1981 blijkt een matig akkerjaar te zijn geweest maar in 1982 stonden alle gewassen er behoorlijk goed bij. Alleen is er dat jaar geen winterrogge ingezaaid; wegens..... ziekte van de beheerder!

De jaren die daarop volgden laten heel veel ups en downs zien. Zo moest in 1985 een keer alle gerst verbrand worden omdat deze door een schimmelziekte aangetast was.

Sinds 1979 hebben we vrijwel ieder jaar boekweit op onze akkers verbouwd. Na er meer dan dertig jaar

niet naar om te hebben gekeken, begonnen in 2012 de reeën opeens de jonge boekweit op te peuzelen. Na het nog een paar jaar tevergeefs geprobeerd te hebben, is boekweit helaas van onze akkers verdwenen. Na boekweit, moesten in 2016 de lupines het ontgelden en zijn ook die verdwenen!

Behalve reeën hebben ook konijnen zich wel eens tegoed gedaan aan de diverse 'heerlijke hapjes' op onze akkers en in 2009 is de winterakker een keer onbedoeld omgeploegd door een 'bende' rondtrekkende wilde zwijnen!

Er zijn jaren geweest dat er wel 7 of 8 verschillende graansoorten op onze akkers hebben gestaan. In de loop der jaren is een aantal graansoorten, zoals eenkoorn, emmertarwe, chevaliergerst en zesrijige gerst van onze akkers verdwenen, vermoedelijk door één of meerdere slechte oogsten waarna er simpelweg geen zaaigoed meer beschikbaar was.

In 2013 werd er alleen nog winterrogge, haver en pauwengerst verbouwd. Inmiddels hebben we eenkoorn en emmertarwe opnieuw geïntroduceerd. Nadat we in het najaar van 2016 de akkers voor het eerst sinds jaren weer 'diep' hebben laten ploegen, bleken er aan het eind van de zomer 3 of 4 halmen zesrijige gerst, één van die 'verdwenen' graansoorten, op een 'verloren' strookje van onze akkers te staan. Klaarblijkelijk zijn er door het diepe ploegen een paar zaden, die meerdere jaren in de bodem hebben gezeten, omhoog gekomen en ontkiemd. Hier hebben we ongeveer 120 rijpe graankorrels van kunnen oogsten en die zijn we nu heel voorzichtig in de moestuin aan het vermeerderen. Als het allemaal een beetje meezit, hebben we binnen een paar jaar ook de zesrijige gerst weer terug op onze akkers!

Een steeds weer terugkerend probleem op onze akkers is overwoekering van de cultuurgewassen door kweek en/of ringelwikke. Soms leken deze 'plagen' overwonnen te zijn om dan 2 of 3 jaar later weer de kop op te steken. Ook nu zitten we weer op een punt waar we al 3 jaar weinig of geen last hebben gehad van deze groene 'belagers'. Volgend jaar zou dus best wel eens een spannend akkerjaar kunnen worden!

Vanuit verschillende 'regelingen' zoals werkervaringsprogramma's voor jonge werkelozen, vervangende dienstplicht en gesubsidieerde Melkertbanen, heeft de Heemtuin eigenlijk altijd een 'beheerder' gehad.

In 2011 kwam er aan die regelingen een einde en moesten we afscheid nemen van onze laatste beheerder. Dat was even slikken want voor heel veel coördinerende en uitvoerende taken stonden de vrijwilligers er opeens alleen voor. In de meeste gevallen is dat eigenlijk bijzonder goed opgepakt maar op één of andere manier vielen de akkers daarbij een beetje 'buiten de boot'.

Mogelijk heeft dat te maken gehad met het feit dat de overlast door kweek en ringewikke in 2009 en 2010 eindelijk overwonnen leek te zijn om in 2012 weer in volle kracht toe te slaan. Daarnaast is het beheren van akkers gewoon een enorme bult werk, vooral tijdens het oogstseizoen!

Zo hebben we doorgaans ongeveer de helft van onze akkers, zo'n 1000 m² ingezaaid met winterrogge. Die winterrogge is vele jaren gemaaid door één of twee ervaren maaiers uit Malden, die het maaien met zicht en pikhaak al jong hadden geleerd. Voor ervaren maaiers is een veldje van 1000 m² een 'peulenschil'. Toen we op een gegeven moment geen beroep meer

konden doen op deze ervaren maaiers, moest dit door onervaren vrijwilligers gedaan worden en dan is 1000 m² op een warme stoffige akker opeens 'een gebed zonder einde'.... en dan was er ook nog die andere helft van de akkers!

Al deze zaken hebben de motivatie van vrijwilligers om op de akkers te gaan werken waarschijnlijk geen goed gedaan. Na het vertrek van de laatste beheerder heeft Gerrit-Jan van Prooijen, zo goed en zo kwaad als het ging, geprobeerd om de akkers in elk geval 'in leven te houden'. Veel meer dan dat zat er een aantal jaren eenvoudigweg niet in.

Niet alleen het draaiende houden van de akkers ging moeizaam maar ook het instandhouden van kenmerkende akkerkruiden verliep niet helemaal naar wens. Zo blijkt uit flora-inventarisaties dat, hoewel de soortenrijkdom in de gehele Heemtuin in die periode is toegenomen, we met name vanaf 2005 een paar

kenmerkende akkerkruiden, waarvan één zeer zeldzame en bedreigde soort (t.w. korensla (*Arnoseris minima*)), lijken te zijn 'kwijtgeraakt'.

Om hoge pieken te bereiken moet je soms eerst door diepe dalen heen. Hopelijk geldt dat ook voor onze akkers. In elk geval zijn we nu bezig met het vergaren van kennis, vaardigheden en middelen die nodig zijn voor het beheer van de akkers en met het ontwikkelen en voor een deel ook al met het uitvoeren van een nieuwe aanpak van de akkers waardoor het beheer, qua hoeveelheid werk, door onze vrijwilligers beter te 'behappen' en daardoor ook aantrekkelijker zal zijn en waardoor de 'natuurwaarde' van onze akkers een nieuwe impuls kan krijgen.

Wat we in elk geval nu al merken is dat het enthousiasme onder vrijwilligers om mee te helpen met de drukke oogstperiode, duidelijk is toegenomen. Vorig jaar was dat nog wat schoorvoetend maar dit jaar hadden we half juli al twee zaterdagen met een

flinke groep vrijwilligers paardenbonen en phacelia geoogst, haver 'geritst', rogge gemaaid, garven gebonden en op schoven gezet en gedorst. Daar waren ook leden van buiten de beheergroep bij en zelfs één iemand die helemaal geen lid van de Heemtuin was!

Dat hebben we na veertig jaar bereikt...

Voor sommigen lijkt dat misschien 'wat magertjes' maar het beheren van akkers op de wijze zoals wij dat willen doen, zal nooit 'klaar' of 'af' zijn. Daarbij zal het, mede door de grillen van Moeder Natuur en het weer en anders wel door grillen van de mens, altijd een kwestie van vallen en opstaan zijn en daardoor vooral een kwestie van een heel, heel, heel lange adem!

Ik zie dat als een uitdaging....

ErikWesterman, coördinator akkers

HEGGEN EN WALLEN IN EN ROND DE HEEMTUIN

In de Heemtuin zijn we doende om door middel van het beheren van de vlechthekken, hagen en houtwallen duurzame biodiversiteit, die in de wijde omgeving groten- deels verloren is gegaan, te tonen aan het publiek en in stand te houden.

De in de Heemtuin aangeplante heggen, tot nu gevlochten, gebogen, geknikt en gelegd, vind je vanaf 2005 respectievelijk langs: de kruidentuin, om de moestuin, aan de Bosweg, achter het heemhuis op de historische midden-wal en op de zuid-wal. In totaal een kleine 300 meter vlechtheg.

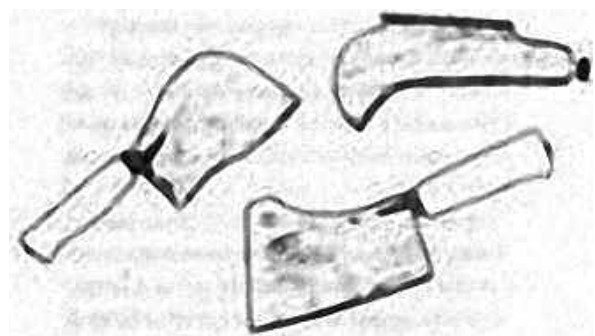
Inmiddels is het ambacht van heggenvlechter door het UNESCO Werelderfgoed Platform erkend en heeft het vak sinds 2015 in Nederland ook de status van immaterieel erfgoed gekregen.

Heggenvlechten is voornamelijk een winteractiviteit, wanneer na het afvallen van het blad de vlechtstructuren goed te zien zijn en er eenvoudiger verder gevlochten kan worden met de nieuwe loten, jonge scheuten en indien nodig om de ontstane openingen weer dicht te vlechten. Voor herstel en nieuwe aanplant wordt gebruik gemaakt van een rijke schakering aan inheems plantgoed dat we via Stichting Heg en Landschap en de gemeente Heumen voor dit doel krijgen. Plantgoed komt van Staatsbosbeheer, is van autochtone herkomst en van gecontroleerde kwaliteit.

De eerder al genoemde vlechttechnieken, worden met behulp van gereedschappen zoals hiepen, bijlen en zagen in allerlei vormen en afmetingen uitgevoerd. Goed onderhoud, volgens een plan, is een

vereiste voor het behoud en de vitaliteit van de heggen. De vlechthekken zijn er in de huidige tijd ter bevordering van de biodiversiteit en dienen als ruggengraat in het landschap en zijn visueel attractief te noemen, net zoals de twee historische houtwallen (akkerwallen) en de meer recente wal langs de Bosweg. De functie van de gevlochten heggen, zoals vee- of wildkering zou meer plaats moeten krijgen in het moderne agrarische landschap. Bewijs van de verbeterde biodiversiteit zie je aan de toename van het gebruik door allerlei soorten lopende en vliegende dieren, mossen, planten, paddenstoelen enzovoort. Kijk o.a. naar de eetsporen van reeën, maar ook het nut als beschutte verbindingroutes om je als bezoeker langzaam en door te kunnen verplaatsen. Buitenlandse inventarisaties wijzen op enorme aantallen diverse organismen in structuurrijke lijnvormige elementen zoals vlechthekken. Met een 6-tal actieve, speciaal opgeleide heggenvlecht(st)ers, beheren we deze speciale biotopen. Meer over dit vak, de doelstellingen, opleidingen en resultaten enz. vind je op www.heggen.nl.

Verschillende hiepen

De historische achtergronden; Gelegen aan de rand van het Heumensoord en historisch gezien nét daar buiten bevat de Heemtuin enkele zeer oude en een aantal “nieuwere” heggen en houtwallen. Deze oude elementen vinden hun oorsprong in het voormalig agrarisch gebruik van deze gronden, de ontginning van deze grond heeft een lange ontwikkeling doorgemaakt, die misschien wel terug te voeren valt tot vóór de Romeinse tijd in onze regionen.

De eerste boerderijen ontstonden op de overgang tussen hoog en laag en in ons geval ligt dat ter hoogte van de tegenwoordige Oude Haterseweg en de Broekkant (Malden). Ten westen van deze lijn lagen de lage (natte) broekgronden waar hooi en geriefhout geoogst kon worden, eventueel werd hier nog vee nageweid in de herfst, maar hoofdzakelijk werd het voer naar de koeien op stal gebracht. Aan de oostzijde van de bewoning lagen de hogere en drogere gronden. Hier was akkerbouw mogelijk, lagen kleine eikenhak-hout bosjes en lagen de heiden waar kudde schapen en runderen gehoed werden door een herder. Iedere dag keerde deze kudde terug naar “huis” om daar in de potstal hun mest achter te laten, deze mest was essentieel om de akkers vruchtbaar te houden en productief genoeg. In de loop der tijd werden de akkers steeds verder in de richting van het Heumensoord

ontgonnen en zo kon het zo kenmerkende lijnvormig ontginningspatroon ontstaan. De twee historische wallen (zuid en midden Heemtuin) zijn hier een restant van. De zuid-wal en de wal die de Heemtuin in het midden doorsnijdt, zijn dus van oorsprong “akkerwallen” of als de bewering van vroegere bewoners kloppen de wallen rond een “Eikenkamp”. Een eikenkamp is een plaats waar men jonge eiken opkweekte voordat men die in het bos uitplante. De aanlegperiode van de wallen ligt (hoogstwaarschijnlijk) in de 18de of vroege 19de eeuw, op de historische kaarten uit 1866 zijn nog delen onontgonnen heide te vinden tussen Heumensoord en de akkers, en het Maldensvlak was nog volledig woeste grond en gemeenschapsbezit.

De functie van de wallen was het beschermen van de akkers tegen wilde dieren, vee (schapen, runderen, geiten) en mensen. Tevens was het de aanduiding van privébezit, met het graven van een greppel en wal werd de eerste aanzet van ontginning en bezit aangeduid. Zeer waarschijnlijk zijn de wallen met behulp van plaggen (heide) opgebouwd en is de grond uit de greppels gebruikt om de wal te vullen. Op de wal zullen heggen gestaan hebben die zo dicht waren dat bovengenoemden er niet doorheen konden breken, alleen een wal zonder struiken en bomen kan geen

Boswegwal, febr. 2017

vee buiten houden, en zelfs met deze houtige gewassen moest er nog een gevlochten structuur aangebracht worden om deze veekerend te krijgen.

Relicten van vlechtwerk in de omgeving wijzen naar een techniek die bekend staat als 'knikken'; waar kleine wonden gemaakt worden in de takken en stammen om ze in de gewenste structuur te krijgen, voorbeelden van deze techniek zijn te vinden op de wal langs de Bosweg en achter het heemhuis. Daarnaast werden heggen omgebogen (zonder wonden). Beide technieken dienen plaats te hebben op jonge leeftijd en dus vlak na de aanleg, hoe jonger de heg is bij de start van het vlechten hoe langer deze vlechtstructuur zal stand houden.

Na de komst van het prikkeldraad (na 1870, populair in Nederland omstreeks 1910) is de kerende functie van de wallen en heggen komen te vervallen, vele werden verwijderd en/of werden verwaarloosd en later opgeruimd. Op de wallen die behouden bleven, werd een ander nieuw beheer toegepast, men ging om nog iets aan de wallen te hebben een zogenaamd hakhoutbeheer toepassen op de wallen, wat resulteerde in, uiteindelijk na het stoppen van het hak-

houtbeheer, in de houtwallen die wij als gewoon zijn gaan beschouwen. Een wal met bomen, in het gunstigste geval met resten van de eiken die eens een vlechtheg vormden op de wal. De grote hakhoutstoven op de wallen zijn dus al heel oud maar de bomen die erop groeien (de stammen) zijn tussen de 80 en 100 jaar.

Het duurzame beheer van de voormalige agrariërs bracht een gigantische biodiversiteit met zich mee, deze was te vinden in de structuur en de aanwezigheid van oud en ook dood hout, de buitenzijde werd beheerd om bijvoorbeeld hout of wintervoer te oogsten, ook zal vee en wild aan de buitenzijde gegraasd hebben. Tegenwoordig knippen we de heggen en wallen om zo de dichte gevlochten structuur te behouden en zodoende deze historische én ecologische waardevolle elementen te behouden voor de toekomst.

Chris Hägele, coördinator beheer Heemtuin-heggen & Jef Gielens, specialist vlechtheggen en traditioneel heggen-, hagen- en houtwallenbeheer

Aangelegde heg rond moestuin

VAN VEN NAAR POEL

Oude ven - 1981

In september 2016 is het oude ven op de schop gegaan. Dit was hard nodig omdat het sterk verland was als gevolg van een lekkende bodem met doorwoekerde waterlelies.

Nadat de bodem van het nieuw uitgegraven profiel was bedekt met bentonietmatten met daarop een dikke laag klei, kon het water er weer in. Deze nieuwe kleilaag zorgde er echter wel voor dat de nieuwe plas water nu voedselrijker is geworden.

Dus van een voedselarm ven is na deze ingreep geen sprake meer. Het is nu een echte poel geworden.

Dus geen of nauwelijks wollegras en bies meer die zo typerend voor het ven waren. Niettemin blijft deze plek van grote waarde voor de natuur en voor de natuurbeleving. In het voorjaar van 2017 zat de poel al weer vol amfibieën zoals de bruine en groene kikker en de kleine watersalamander. Maar niet alleen de overbegroeiing trekt de aandacht, ook de grote verscheidenheid aan inheemse plantensoorten er omheen mag er zijn.

Uitheemse soorten, zoals bijvoorbeeld snoekkruid, zullen zo veel mogelijk worden verwijderd. Beheer blijft dus noodzakelijk. Opvallend is de terugkeer

Gevlekte orchis

van de gevlekte orchis. Ondanks al het gegrave en grondverzet is deze orchidee vrijwel op de oude plek weer opgedoken. Helaas zal nog even gewacht moeten worden op de terugkeer van zonnedauw. Ondanks intensief speurwerk is dit vleesetende plantje tot nu toe niet waargenomen. Maar de gagel steekt her en der al weer de kop op. Mettertijd zullen deze struikjes hopelijk weer uitgroeien tot een dichte boschage en klopt het hart van de Heemtuin weer als vanouds.

Rob Lock, beheergroep

Amfibieënpoel – mei 2017

Libelle – mei 2017

Weidebeekjuffer – okt. 2007

Gagel (rode struiken) bij het oude ven – april 2004

DE BIENSTAND

Een (bijen)jubileum: 40 jaar.....
 waren er toen ook al bijen in de Heemtuin?
 We doken in het archief en vonden leuke stuk-

ken. Het eerste schrijven van het Heemtuinjaar-
 verslag waarin bijen worden genoemd is in
 1979:

Bloeirijk grasland
 2 Bijenkasten, aangeschaft als bouw pakket, werden door leden van de vereniging gebouwd en geplaatst. Half juni werden er 2 bijenvolken in gebracht. Het terrein rondom is afgepaald zodat de wandelaars niet in de vluchtroute van de bijen komen.
 Er is een provisorisch afdak gemaakt tot er een "bijenstal" komt. De volken hebben zich goed ontwikkeld. In de tweede helft van augustus zijn de volken ingewinterd (voerbakken gevuld met 12 kilo suiker, in de vorm van suikerstroop, per kast).

Bijen:

-Aanschaf 2 bijenkasten compleet	f 568,25
Af: terugontvangen van R.Wilcke	- f 27,50
	f 540,75

Toentertijd had Roeland Wilcke de 'leiding' over de bijengroep die uit 4 imkers bestond. Een enthousiaste groep imkers die veel tijd en energie in het bijen houden stopten, zoals hiernaast te lezen is in 1980:

En zoals jullie lezen was er nog geen bijenstal. Na veel 'denken', 'gepraat' en 'financiering' is de eerste bijenstal in 1983 gebouwd en in gebruik genomen. In de 40 jaar dat de Heemtuin bestaat zijn er 2 bijenstallen gebouwd, bijzonder is dat beide ontworpen zijn door Stan Suttmuller.

Bijengroep

De groep bestaat uit 6 leden, waarvan er 4 zelf bijenhouden. Door 4 leden van de vereniging werd in Nijmegen de beginnerscursus Bijenteelt gevolgd. Deze cursus omvatte 4 theorielessen en 12 praktijklessen. In september ontvingen zij allen het "Diploma beginnend Imker".
 Er werd een bijenweide ingezaaid met Siletta, Phacaelia en Nootzoetraapzaad. De slechte weersomstandigheden veroorzaakten een mager resultaat; de bijen konden er weinig voedsel halen. We hopen dat de Siletta goed overwintert, zodat we in 1981 een rijk bloeiende weide krijgen.
 In 't voorjaar werden de bijenvolken gesplitst (veggers) en in de nazomer weer verenigd met de hoofdvollen.
 Tijdens de oogstdag werd een demonstratie gegeven van materialen die gebruikt worden bij de bijenteelt.
 Uitbreiding van de bijenstand zal vooral afhangen van het bouwen van een educatieve bijenstal en van het aantal leden dat een deel verantwoordelijkheid op zich wil nemen t.a.v. de verzorging van deze bijenstal.
 Het ligt in de bedoeling om het komende voorjaar met de Heemtuin-bijen enkele weken naar het fruit te gaan.

BIJENGROEP

De groep bestaat uit 6 leden, die dit jaar de bijenvolken hebben verzorgd.

De bijenstal

Voor ons was 1983 het jaar waarin we een definitieve behuizing voor de bijen kregen. In juni werd begonnen met het stellen van de poeren. Bij de opening van het heemhuis stonden de wanden van de stal overeind.

De stal is op dit moment nog niet helemaal afgewerkt. De bergruimten moeten nog klaargemaakt worden. Verder moet een demonstratiekast worden ingebouwd. De leden van de bouwgroep, van de bijengroep en daarnaast nog enkele vrijwilligers, zoals Ab de Groot en Wim Schurink uit Nijmegen, hebben veel vrije tijd in het bouwen van de stal gestopt.

Een zorg blijft nog de vliegroute van de bijen. Een beslissing zal genomen moeten worden om beplanting rond de stal aan te brengen. Het is belangrijk dat de bijen gedwongen worden om direkt hoog te gaan vliegen.

Aantal volken

In de heemtuin staan nu vier volken, waarvan er twee eigendom zijn van de Vereniging. In de toekomst zal de stal waarschijnlijk meer gebruikt gaan worden door leden van de Vereniging die hun volken daar neerzetten.

Te hopen is dat de Varroa-mijt ons bespaard mag blijven. Dit voorjaar zullen we weer een controle op deze ziekte moeten uitvoeren.

Verzorging van de volken

In mei werden de z.g. kunstzwermen gemaakt. Twee volken werden moerloos gemaakt omdat ze te klein waren om te splitsen. Het zwermen van de volken werd dit jaar voorkomen.

Voorlichting en educatie

Een aantal leden werd vertrouwd gemaakt met het omgaan met bijen. In de zomer werd met materiaal van de heemtuin een voorlichtingskraam ingericht ter gelegenheid van het schaapscheerdersfeest in Heumen. De belangstelling was zeer groot. De demonstratiekast heeft ook dit jaar zijn dienst weer bewezen. Veel schoolkinderen hebben achter een glasplaat het mooie en wonderlijke leven van bijen kunnen observeren.

Drachtgebied

De omgeving van de heemtuin heeft weinig te bieden voor de bijen. Het extreem natte voorjaar was zeer gunstig voor de ontwikkeling van de volken. Daardoor groeide en bloeide alles enorm goed op deze droge en schrale grond. Helaas verbruikten de bijen in de warme, schrale zomer alle voorraad die in het voorjaar was verzameld.

Inwinteren

In september zijn de volken ingewinterd. Met 12 kg suiker per volk, waar de volken het dan weer mee moeten doen tot april 1984.

Ook toen waren er zorgen over de vliegroute (lees veiligheid bezoekers) en werd er op educatief gebied

veel gedaan tijdens bijzondere Heemtuindagen. Ook het vandalisme in 1985

DE BIJENGROEP

Met zijn tweeën verzorgden we dit jaar de bijen. Wegens tijdgebrek moesten twee leden stoppen.

Het afgelopen seizoen

Het jaar 1985 begon slecht. We hadden in 1984 4 volken ingewinterd met elk ruim 10 kg suiker. In februari werden we geconfronteerd met een volk dat was omgegooid. De daders waren opgemerkt door een wandelaar. Na veel wikken en wegen werd een schadebedrag vastgesteld van f 100,-. Achteraf bleek dit te weinig te zijn. Het volk herstelde zich niet, hoewel we het in de zomer nog hebben versterkt met een zwerm. Van honingopbrengst was geen sprake en in de nazomer hebben we het moeten 'opruimen' (verenigen met een ander volk). Om het weer omgooien van bijenvolken te voorkomen, werden planken achter de kasten aangebracht. De overige volken deden het redelijk tot goed. Twee keer zijn grote volken wat kleiner gemaakt om de demonstratiekast in te richten voor het educatieve werk. Dit verzwakken van volken gaat ten koste van honingopbrengst.

Gelukkig lezen we ook

Een rustig bijenjaar was 1986 voor ons. De bijenstal voldoet prima, zeker nu de kasten van achteren beveiligd zijn tegen omgooien.

Maar imkeren is soms moeilijk.....

Weersomstandigheden en de Varroa mijt maakten van 1987 een matig bijenseizoen.

Het voornemen van 1986, om de Varroa mijt beter te lijf te gaan, is niet gelukt. Eén van de redenen voor mij om voorlopig met de imkerij te stoppen. Een andere manier van imkeren vraagt meer aandacht en tijd dan ik op kan brengen.

Gelukkig gaat Ger Brouwer door in de heemtuin. Tijdens de oogstdag werd er weer honing geslingerd onder zijn leiding. Dit voorjaar plaatste Wil Theunissen uit Molenhoek zijn kasten in de stal van de heemtuin.

Roeland Wilcke

Dat was toen, maar hoe is het nu?

De bijenstand van nu heeft een open karakter waar een permanente observatieruimte is met mooie educatieve foto's en afbeeldingen. De 3 imkers (Edwin, Jolanda en Janet) hebben als beginnende imkers op 23 april 2013 onze eerste 2 bijenkasten met volken geplaatst. Daar zijn in de loop van de zomer nog 3 bijenvolken bij gekomen zodat we het eerste jaar met 5 bijenvolken de winter in gingen.

Maar de bijenstand moest natuurlijk nog officieel worden geopend en op 9 mei 2015 heeft wethouder Ellen de Swart deze taak op zich genomen. We hebben met jong en oud het levendige spel: Zoem erop los gespeeld om de bijenkennis op te krikken.

Om het educatieve aspect van de bijenstand te verruimen is in mei 2016 een Warrékast (bijenobservatiekast) aangeschaft en geplaatst in de de observatieruimte. De bezoekers kunnen van achter het glas de bijen in en uit de kasten zien vliegen en in de Warrékast kijk je echt in het volk!

Ook de Bijenboom (uitgeholde sparrenboom) ook wel Klotzbeute of kloskorf genoemd mocht niet ontbreken. Deze staat onder de eikenboom en hier mag het bijenvolk zijn eigen gang gaan. De imker voert geen handelingen uit, maar observeert alleen hoe het volk zich redt. En dat doen ze prima! In de Warrékast kan iedereen de bouw van een nieuw volk goed volgen. Binnen één jaar zijn beide bijenvolken uitgegroeid tot een superorganisme met raten van boven tot beneden. Een bijzondere aanwinst voor de Heemtuin.

De eerste jaren hebben we het zwermen vangen mogen leren. Het zien en horen vertrekken van een zwerm uit de kast is een bijzonder schouwspel! Met de zwermeschep-emmer op een lange steel konden/kunnen we de zwermen hoger in de boom makkelijker vangen. Even terug in de tijd lezen we in het jaarverslag van 1992:

Terwijl de bijenvolken van alle inspanningen aan het bijkomen waren, barstte de zwermtijd los. In het afgelopen jaar heeft Nico Dankelman zich ontpopt (hij blijft geheel in stijl met de bijen) tot een heuse zwermwachter. Tot driemaal toe signaleerde hij bijenzwermen rond de heemtuin. Twee daarvan konden niet van mijn volken zijn, van de derde ben ik niet helemaal zeker. Nico waarschuwde mij snel en daarmee kon de bijenzwerm weer spoedig aan een nieuwe woning geholpen worden (en de mensen in de omgeving weer aan rust).

In augustus 2017 hebben we meegedaan met een bijen-gezondheidsonderzoek georganiseerd door Bijen@WUR / Naturalis; een project in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en Nefyto. Zij wilden weten wat de mogelijke oorzaken waren/zijn

van de wintersterfte. Hiervoor hebben we van 5 bijenvolken monsters moeten nemen. Inmiddels hebben we 11 bijenvolken in en rond de bijenstand en al gauw bleek dat een imker veel te weinig ruimte heeft. Daarom is het idee ontstaan om onze 6-ramertjes (kleinere kasten waar 6 ramen in passen) op een ver-

dieping te plaatsen. Met het ontwerp van Stan Sutmuller en hulp van Leo Mertens zijn we in januari 2017 aan de slag gegaan. Grote brede planken zijn boven de bijenkasten geplaatst. De 6-ramers staan er al en hier kunnen we zwermen in opvangen en nieuwe volkjes maken en laten groeien.

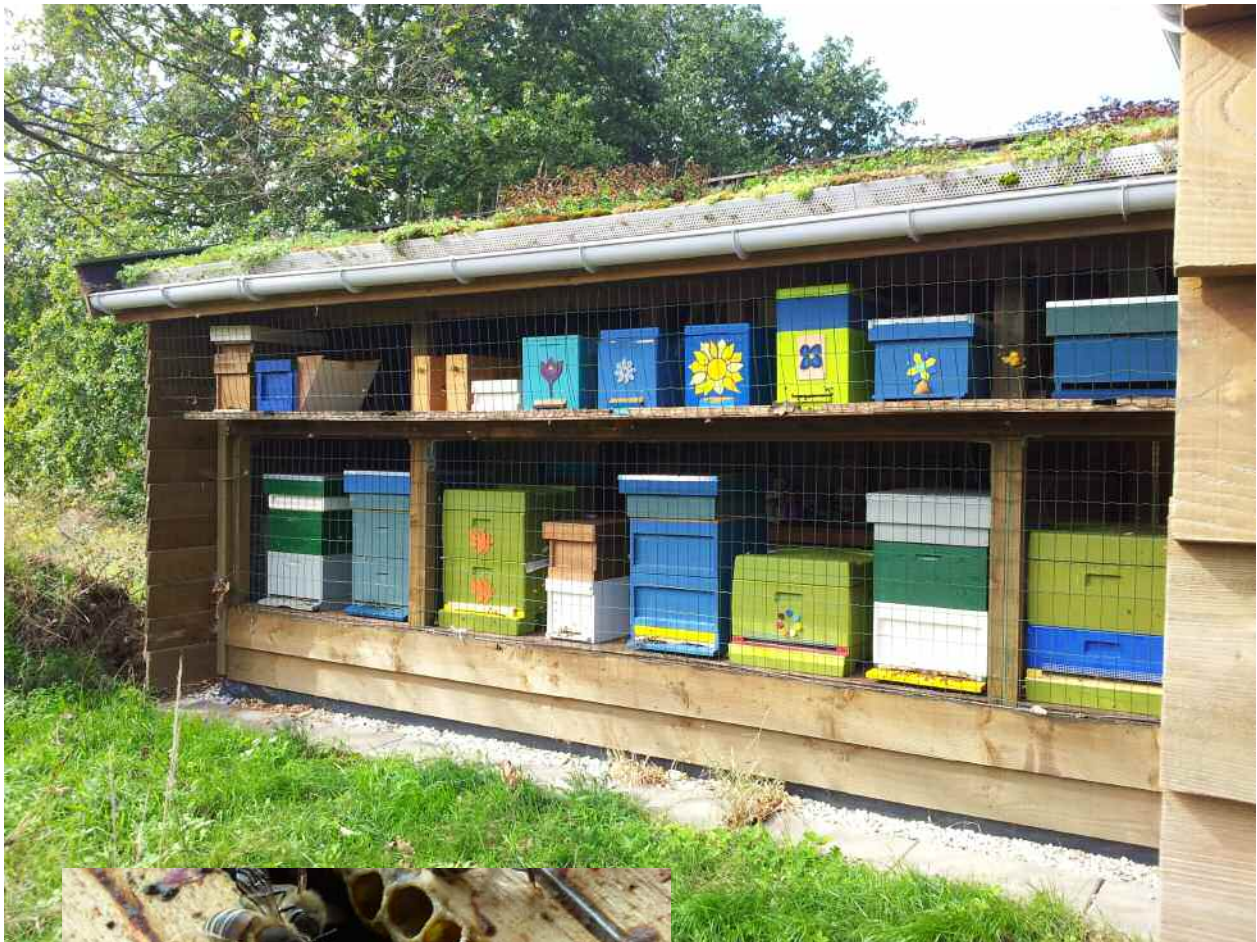
In februari 2018 zijn we begonnen met een vervolgcursus: Praktisch imkeren (Arnhem) waaronder

ook koninginnenteelt valt. Wat een hele klus blijkt! Maar ook hierin zijn we niet nieuw. In 1990 schreef imker Will Theunissen:

Wij gaan nog even door met bijen houden en hopen dat over nog eens 40 jaar dit oude ambacht nog steeds bestaat in de Heemtuin.

Jolanda Praag, Edwin de Vries en Janet de Graaff

In de bijenstal heb ik het afgelopen jaar geprobeerd om koninginnen te kweken van het beroemde Buckfast-ras, een bijenras dat bekend staat om zijn zachtaardigheid, weinig neiging tot zwermen en een goede ontwikkeling in het voorjaar. Hiervoor heb ik 20 larven in een sterk volk op de bijenstal ingevoerd opdat ze door het volk zouden worden opgekweekt als koninginnen. Jammer genoeg is geen van de larven door het volk geaccepteerd.

DE KRUIDENTUIN

In het allereerste Ontwerp- en Beheerplan (1978) van de Heemtuin werd al een publieke kruidentuin opgenomen.

De eerste kruiden- en kwekerijgroep (zo heette die toen) bestond uit 16 deelnemers die zich hadden verdeeld in twee groepen, zodat ze op meerdere dagen konden werken. Veel tijd ging er zitten in het wieden van bedden en paden. Men kwam nauwelijks toe aan specifieke werkzaamheden zoals: stekken, zaad winnen, determineren enz. In de loop der jaren werden de paden bestraat en de bedden gemarkeerd, zodat er minder onderhoudswerk was. Daardoor was er meer tijd om consumptie- en industriekruiden (verf) te gaan kweken; men kwam tot zo'n 42 vakken. In 1980 werd er een puls geslagen, en had men grondwater bij de hand.

Regelmatig werd de grondstructuur aangepakt, want niet ieder kruid groeit op dezelfde grondsoort:

dragon, kamille, koriander, lavendel, marjolein, teunisbloem, venkel en tijm hebben graag zandgrond;

absint, bergamot, munt en smeerwortel houden meer van kleigrond;

citroenmelisse, engelwortel, munt, peterselie, Roomse kervel en vrouwenwortel willen graag vochtige kleigrond.

Ook het bemesten van de vakken en kalk of compost erop doen, werd uiteraard zo nodig gedaan.

Het aantal vrijwilligers wisselde erg sterk. Soms waren er maar twee of drie mensen die in de kruidentuin werkten, soms zes of zeven. Een kruidengroep werd zelfs een keer met een onderhoudsgroep samengevoegd omdat er geen echte kruidengroep meer was. Helaas werden er ook regelmatig naambordjes of planten meegenomen, gewoon vernield, of eruit getrokken.

In mei 1981 verscheen de 1e druk van de kruidengids van de kruidentuin samengesteld door Hans Soeterbroek.

In 1987 werd er bij de kruidentuin een fietssluis aangelegd; ook waren er toen nog twee openingen om de kruidentuin in te gaan. Jaren later, in 1996, is een opening weer dichtgemaakt. Zo werd het wat rustiger in de tuin en fietste men niet meer door de vakken. Om de kruidentuin werd een haag gezet, waar men later een vlechtheag van maakte. Helaas liep de waterbak die was aangelegd langzaam leeg. De waterbak, in eerste plaats voor opvang van water en wat mooie waterplantjes, werd een mooie

Najaar in de kruidentuin

plek voor kikkers, libellen, salamanders, kevertjes en allerlei andere waterdiertjes, wat interessant en bruikbaar is voor de educatie.

In 1999 onderging de kruidentuin een verandering. Een deel van de klinkers werd verwijderd en op de vrijkomende grond werden nieuwe vakken gemaakt; daardoor was er nog meer plaats voor kruiden. Er kwam ook een composthoop. Weer een paar jaar later (2003) kwam er een informatiebord bij met een plattegrond van de kruidentuin en de namen van de kruiden. Helaas was het informatiebord meerdere keren onderhevig aan vandalisme. In 2003 kwam ook de geheel vernieuwde kruidengids beschikbaar. In november 2005 werd een

Waterbak

begin gemaakt met het vlechten van de heg met behulp van de professionele heggenvlechter Jef Gielen. Zo ontwikkelde de kruidentuin zich, met soms wat veranderingen van kruid of plaats, tot de kruidentuin zoals die nu is. En de ontwikkelingen zullen doorgaan.

Winter 2010

Soms vragen we ons wel eens af: "Voor wie doen we al dit vrijwilligerswerk eigenlijk?"

Doen we het voor de mensen, die er doorheen wandelen en genieten, voor de vele kinderen van de basisscholen, die hier ook les krijgen, voor de vele dieren (konijnen, reeën, vlinders, insecten) of vooral voor onszelf? Het is heel rustgevend, werken in de natuur, of voor de gezelligheid en saamhorigheid, of voor de nieuwe contacten die je er maakt. Halverwege de ochtend is er een gezamenlijk koffie- en theemoment met de vrijwilligers van de moestuin. Er wordt buiten koffie gedronken (tenzij het regent) en ontspannen van gedachten gewisseld over van alles, maar vooral over de natuur. En tijdens de wandeling van de kruidentuin naar de moestuin kom je al zoveel moois tegen dat het wel eens even duurt voor je weer doorloopt. Er is zoveel te zien om even bij stil te staan of om verse kruiden te plukken voor je thee.

De kruidentuin is zo fascinerend omdat er vanaf het voorjaar iedere week wel een verandering in te zien is. Helaas is er in de winter weinig te zien, maar daarna, vanaf de lente, word je blij verrast door de prachtige groei, ontwikkeling, kleur en geur van elk kruid. Een echte aanrader om er regelmatig doorheen te wandelen. Vlinders, hommels, bijen, zweefvliegen en vele andere insecten vliegen in het rond. Salie, tijm, munt en al die talloze andere kruiden hebben op de insecten een enorme aantrekkingskracht. Als dank bestuiven zij de vruchtbomen in onze tuinen. Sommige leggen ook hun eieren op bepaalde planten. De larven die daar korte tijd later weer uit komen, verdelgen grote hoeveelheden bladluizen. Iemand die volgens de natuurlijke methode werkt (wij doen als Heemtuin uiteraard hieraan mee), moet zijn kruiden daarom ook als insectenvoedsel beschouwen. Je werkt daarbij in belangrijke mate samen met de natuur. Een deel van de belangrijke geneeskrachtige en keukenkrui-

den moet je daarom altijd in bloei laten komen. Ook al is de eigen oogst daardoor geringer.

De kruidentuin vormt een belangrijk onderdeel van het educatieaanbod aan alle basisscholen van de gemeente Heumen. Bij verschillende lessen bezoeken de kinderen, onder leiding van de gidsen van de educatiegroep, de kruidentuin om te zien, te ruiken en te proeven wat hier voor bijzondere planten groeien. De dropplant die echt naar drop smaakt, het zeepkruid waarmee je je handen kunt wassen of de smeewortel waar je zalf van kunt maken en wat dacht je van heerlijke kruidenthee.

En dan is er ook nog die mooie waterbak, waar de kinderen steeds weer enthousiast worden bij het zien van de kikkervisjes, kikkers, salamanders, wattertorretjes, libellen en wat zich al zo meer in en rond het water laat zien.

De kruidentuin is een lust voor het oog en een sieraad, door haar schoonheid, haar geuren en haar rust. Vooral de rust in jezelf die je er even kunt vinden, ondanks dat het soms passen en meten is om hiervoor wekelijks tijd vrij te maken. Maar wat raar eigenlijk, want het is daar echt een klein paradijsje.

Lydia van Veen, coördinator kruidengroep

Kruidentuin in bloei - juli 2017

HISTORIE VAN DE MOESTUIN IN DE HEEMTUIN

Na enig navragen aan oudgedienden kwam ik erachter dat ik John Peerenboom moest belen om informatie te krijgen:

“Hallo John met Mathilde. Ik heb gehoord dat jij de oprichter van de moestuin bent. Mag ik jou daarover vragen stellen om een artikelje te schrijven?”

“Jazeker, dat kan wel even.”

“John, hoe lang is dat geleden en wat is de reden dat jij ermee begonnen bent?”

“Ik werkte daar vanaf 1995, samen met Willem Dekker. We gaven toen al rondleidingen in de Heemtuin. Als we over voedsel praatten met de kinderen, waar komt ons eten vandaan, kregen we heel vaak als antwoorden: uit de supermarkt, uit de fabriek. En hoe komen die eraan? Dat wisten ze niet. Toen zijn Willem en ik daarover gaan brainstormen en zo werd het plan geboren om een moestuintje aan te leggen voor het heemhuis. We hebben met Gerrit-Jan over afmetingen, omheining, grondsoort, bemesting, welke planten enz. gesproken. We hadden aanvankelijk er een laag hekje omheen gemaakt. Echter toen het tuintje er lekker groen uitzag, kwamen de konijnen en een ree mee-eten”

“Aha! Toen ook al! Daar weet ik alles van.”

“Ja, mooie dieren, maar niet erg handig als ze alles opeten. De meidoornhaag is toen aangeplant om er een vlecht-heg van te maken. En we hebben gaas ingegraven tegen de konijnen.”

“Ja, zo zag het eruit toen ik er begon met werken in de moestuin. Hoe lang heb jij er gewerkt, John?”

“Eens effe denken... 17 jaar. Er zijn heel wat kinderen in de Heemtuin geweest in al die jaren. Laatst kwam er een jonge nieuwe collega binnen lopen - Ik werk nu in het groen - en die zei: Hé, hallo John, werk jij ook hier? Hij kende mij nog van de Heemtuin. Een leerling van de Vuurvogel. Dankzij de lessen in de Heemtuin heeft hij zoveel passie voor de natuur gekregen.”

“Nou dat is hartstikke leuk om zo resultaat van je heemtuin jaren te ervaren. Zeg John, kom je ook naar ons jubileum?”

“Helaas niet, want dan zijn wij op vakantie.”

“Heel jammer John, maar bij deze ben je uitgenodigd om als je op donderdagmorgen vrij bent bij onze moestuingroep koffie te komen drinken. Heel veel dank voor jouw verhaal.”

In 2011 ben ik begonnen in de herfst. Inderdaad sprong de ree nog steeds over het gaas!!! Dus in het voorjaar 2012 hebben we flinke palen in de grond

gezet en het gaas verhoogd. 2 jaar later is er een heg aangeplant. Nu begint die mooi op hoogte te komen en de eerste vlechtbewerkingen zijn gemaakt. De ree laat het nu afweten.

In 2016 heeft het bestuur ons een geweldig cadeau gegeven: een waterleiding met tapkraan. Nu konden we eindelijk fatsoenlijk water geven en sproeien en was het zeulen met gietertjes water of kletsnat worden met de akkersproeier voorbij. We hebben een fruitkant aangelegd met bessenstruiken en fruitbomen: pruim, appel, peer en kweeper aan de zijkant. De bemesting is beter geregeld: wij halen mest op en de beheergroep mengt deze door de composthoop zodat zowel moestuin en akker voorzien worden.

We werken op dezelfde tijd als de kruidengroep, drinken samen met hen koffie en eten 1x per jaar samen van de oogst uit de tuinen. Daar zijn ook de plannen ontstaan om meer volgens de ideeën van

Moestuïn - hek

permacultuur (een wetenschap voor het ontwerpen van de menselijke leefomgeving op een manier die ecologisch duurzaam en economisch stabiel is) te tuinieren. Om onze kennis te vergroten hebben wij een cursusavond gevolgd over biodynamisch tuinieren. En daarmee pionieren we binnen de tijd en mankracht

die we hebben. Er komen vaak bezoekers langs met wie we gesprekken hebben. We delen vaak uit van de oogst of leggen deze op de bank voor het heemhuis om mee te nemen door passanten. En natuurlijk komen bij educatielessen kinderen kijken, namen leren van groenten, proeven enz.

juni 2010

Mathilde Hofmans, moestuin coördinator

DE SOORTENRIJKDOM VAN DE HEEMTUIN

Onze Heemtuin bestaat uit verschillende biotopen, met als doel zo ook verschillende soorten planten en dieren aan te trekken, die zich in deze biotopen thuis voelen. En dat is gelukt; in de Heemtuin komen niet alleen heel veel verschillende soorten voor, maar ook heel erg zeldzame!

Zo leven er in de Heemtuin meer dan 100 soorten zweefvliegen, waaronder de zeer zeldzame *Tephritis ruralis* (de muizenoorboorvlieg) die op het schraal grasland leeft en zich hier waarschijnlijk voortplant met behulp van het plantje muizenoor. Bij de waarneming van deze zweefvlieg bij ons in 2008 was deze pas twee keer eerder in Nederland waargenomen. En om even bij het grasland te blijven, hier groeien meer dan 40 verschillende (schijn)grassen op, waaronder het zeldzame eekhoorngras en grassen met prachtige namen als ijle dravik en tengere rus. Behalve deze grassen groeien er uiteraard nog veel meer planten in de Heemtuin. Zo hebben we twee soorten varens en circa 20 soorten mossen. Daarnaast ruim 450 soorten vaatplanten, een verzamelnaam voor alle 'hogere' planten, variërend van kruiden tot bomen. Van deze vaatplanten staan er ongeveer 30 op de rode lijst van bedreigde soorten.

Opgenomen in de Rode Lijst van bedreigde vaatplanten (Floron Basisrapport Rode Lijst Vaatplanten 2012) en voorkomend in de Heemtuin door de jaren heen :

akkerandoorn, akkerleeuwenbek, besanjelier, blauwe knoop, bleekgele hennepnetel, bolderik, bosaardbei, duifkruid, Engels gras, gevlekte orchis, gewone agrimonie, kleine zonnedauw, kruipbrem, Rijncentaurie, steenanjer, valse kamille, veldsalie, waterdrieblad, wilde averuit en wilde gagel.

De Heemtuin is dus een waar plantenparadijs en dat trekt dan automatisch ook weer allerlei diersoorten aan. De zweefvliegen op het grasland (en de heide en akkers) hebben we al besproken maar ook andere biotopen trekken veel dieren aan. Zo zitten er in het ven en de poelen 23 soorten libellen en juffers en circa 10 soorten kikkers, salamanders en vissen. In de Heemtuin komen 31 soorten slakken, 20 soorten spinners, bijna 40 soorten vlinders en ruim 10 soorten kreukels en sprinkhanen voor. En aan onze bomen hangen

verder nog 30 soorten gallen van evenzoveel soorten insecten. Het is niet bekend hoeveel van deze soorten er precies op de rode lijst staan, maar dat er in de Heemtuin veel zeldzame en bedreigde diersoorten voorkomen, is wel zeker.

Ook vogels doen het in onze bosrijke Heemtuin goed; er zijn ruim 80 soorten waargenomen, waarvan

Knopsrietje - veldsprinkhaan

Vlieg op muizenoortje

er 28 ook in de Heemtuin broeden.

Zoogdieren zijn iets minder talrijk in de Heemtuin, we hebben 15 soorten, waaronder 5 soorten muizen en 3 soorten vleermuizen.

Als afsluiting van dit stukje vol cijfers wil ik nog even ons paddenstoelenbestand noemen en roemen. In de Heemtuin komen ongeveer 400 soorten paddenstoelen voor waarvan er 50 op de rode lijst staan, dat is dus 12,5%. Van twee paddenstoelen, de *Phlebia subcretacea* en de *Gloeophyllum protractum*, is de

waarneming in de Heemtuin zelfs de eerste in Nederland geweest. De eerste soort is inmiddels vaker in ons land waargenomen en heeft nu ook een Nederlandse naam gekregen, smalspooraderzwam, maar de tweede moet zich nog steeds met een Latijnse naam

behelpen. Maar dat maakt ons niet uit; wij zijn trots en blij dat we hem in de Heemtuin hebben!

Jack Stoop

DUURZAAMHEID IN DE HEEMTUIN MALDEN

Bij het onderhouden van een natuurgebied van 8 hectare en het aanbieden van natuureducatie is het gebruik van energie en water onvermijdelijk. Hoe we dat energieverbruik met een zo klein mogelijke CO₂-emissie doen, is in de afgelopen veertig jaar sterk gewijzigd. Dit water- en energieverbruik heeft een interessante ontwikkeling doorgemaakt. Ook de afvoer van toilet- en vuilwater is met nieuwe technieken veranderd, verbeterd.

Oprichting en inrichting heemhuis met voorzieningen

Vanuit de Zoom werden door de leden van het eerste uur geulen gegraven voor het leggen van de gas- en waterleidingen en de elektriciteitskabels. Naast het heemhuis kwam een betonnen bezinkput als vuilwaterreservoir. In de Heemtuin werden voor het ophalen van grondwater met elektrische pompen twee pulsen geslagen. Eén werd nabij het ven geplaatst en een andere aan de noordkant van de akkers. In 2002 zijn bij de uitbreiding van het heemhuis met een kantoorgedeelte de actuele bouwvoorschriften voor isolatie en energieverbruik in de bouwtekening opgenomen. In 2014 is in de nieuwe bijstand met observatieruimte voor de led-verlichting een zonnepaneel met accu geplaatst. Het zoeken naar passende oplossingen heeft geleid tot het inzetten van nieuwe technieken. Nieuwe producten hebben op hun beurt geleid tot de keuze voor een verwarming op basis van infraroodtechniek in het heemhuis.

Door het onderhoudsplan van het heemhuis kwam in 2014 ook de mogelijkheid voor een nieuw soort dakbedekking. De uitkomst van berekeningen, uitgevoerd door twee partijen, toonde aan dat een sedumdak zonder extra bouwkundige investeringen goed haalbaar was. Een extra reden om te kiezen voor een sedumdak was dat naast een fraaie uitstraling dit een goed alternatief is om inzet van bouwstoffen overbodig te maken. Een groen dak met vijf verschillende soorten sedum siert sindsdien het heemhuis.

Gas uit Groningen - exit

Na de aanleg van infrarood warmtepanelen in de bezoekersruimte en het kantoor werden de laatste twee nog aanwezige gevelkachels verwijderd. Omdat de gasgeiser al eerder door een elektrische close-in boiler was vervangen, werd in 2016 besloten om het heemhuis van het gasnet af te koppelen. Zie daar de bijdrage van de vereniging aan een lagere CO₂-uitstoot in de Heemtuin.

Bouw sedumdak, april 2014

Rietplanten Heemtuin helofytenfilter - april 2007

Water aan- en afvoer

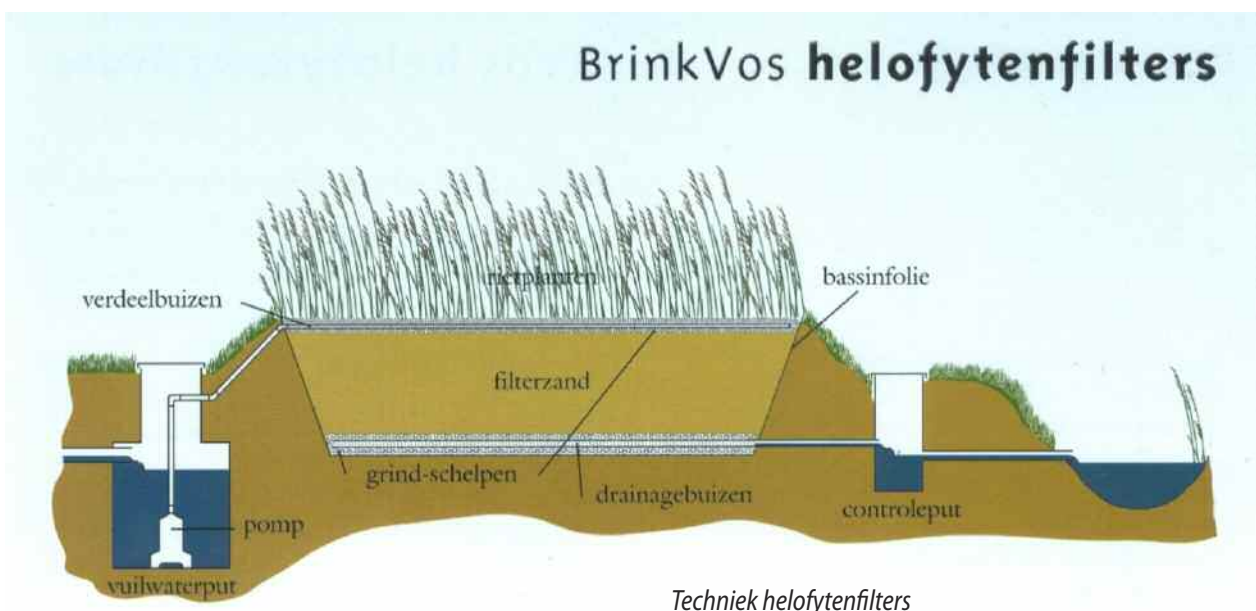
Naast de twee pulsen aangelegd voor de akkers en het ven zijn er voor de kruidentuin (leidingwater) en de moestuin (grondwater) eenvoudig te gebruiken tappunten bijgekomen. Voorafgaand aan een strengere winterperiode dient het leidingwater dan wel te worden afgesloten. Door de uitbouw van het heemhuis richting het fietspad moest de bezinkput wijken. In overleg met de gemeente Heumen zijn de twee mogelijke opties qua geld en toepasbaarheid langs elkaar gelegd. Er is gekozen voor de aanleg van een helofytenfilter met twee in de grond geplaatste silo's in combinatie met automatische pompen. Het helofytenfilter als systeem voor de verwerking van het afval-

water toont kinderen en volwassenen de mogelijkheden van de natuur voor een verantwoord vuilwaterbeheer.

Toekomst

Een CO2 neutrale heemtuin ligt in het verschiet. Er zijn op de markt voor het opwekken van energie al enige tijd zonnepanelen met een verbeterd rendement verkrijgbaar. De energieopslag blijft vooralsnog het op te lossen probleem. De geschetste oplossingen moeten dan niet op de tekentafel blijven staan.

Paul Noort, beheergroep

Techniek helofytenfilters

LEVEN IN DE BROUWERIJ

De bezigheden van de Heemtuin Malden bestonden lang uitsluitend uit 'donkergroene' activiteiten, namelijk beheer en educatie. Onze vrijwilligers beheerden de natuur in de Heemtuin en gaven hier les over aan kinderen van de basisscholen in de gemeente Heumen. De Heemtuin was uiteraard altijd open voor publiek om te wandelen, maar als club organiseerden we eigenlijk niets voor mensen van buiten de vereniging. In 2012 vond een groepje gidsen het welletjes met deze -naar binnen- gerichtheid van de vereniging en richtte een activiteitencommissie op met als doel allerlei activiteiten te organiseren in de Heemtuin voor zowel het grote publiek als voor andere werkgroepen.

We startten dat jaar met een Paasspeurtocht voor kinderen en die was meteen een groot succes. Enkele tientallen kinderen zochten in de Heemtuin naar papieren eieren met een stukje van een rebus erop en aaiden de kuikentjes die we voor die gelegenheid naar het heemhuis hadden gehaald. De Paasspeurtocht was de eerste activiteit die we organiseerden en het werd meteen een klassieker. Dit jaar is hij voor de zesde keer georganiseerd en met een opkomst van bijna 200 mensen!

In november 2012 organiseerden we als volgende activiteit een lezing over sterrenkunde met daarbij de gelegenheid om door een telescoop naar de manen van Jupiter te kijken. Ook deze avond was goed bezocht (al moet ik eerlijk melden dat een vervolgvond speciaal voor jongeren bijna geen bezoekers trok).

In de jaren hierna volgden veel verschillende activiteiten waarvan er sommige echt hardcore natuureducatie waren, zoals de lezingen en excursies over onderwerpen als geologie, spinnen, biodynamisch moestuinieren, vogels, paddenstoelen en vleermuizen; terwijl andere een wat lossere link met de natuur hadden, zoals de verhalenwandeling door de Heem-

tuin, de meditatieavonden, een lezing over natuurfilosofie en het optreden van muzikaal verteltheater De Rode Maan.

Ook de jaarlijkse en goedbezochte winteractiviteit valt in deze buitencategorie. De eerste editie in 2014 heette nog 'Midwintercultuurmiddag' en op het programma stonden voordrachten van dichters, een verteller die streekverhalen vertelde en demonstraties van Twentse midwinterhoornblazers (die tot in Groesbeek te horen waren). In de jaren daarna verschoof het

accent meer naar 'oude ambachten', zoals manden vlechten, spinnen, vlas bewerken, weven en broodjes bakken boven de vuurkorf, met een keramiektentoonstelling en workshops gegeven door dorpsdichter Marjolein Pieks als culturele bijgerechten.

De activiteiten hierboven waren allemaal gericht op het grote publiek; ze werden breed aangekondigd in de lokale en regionale bladen (en soms zelfs op de radio) met de bedoeling om zoveel mogelijk mensen uit Malden en de wijde omgeving naar de Heemtuin te trekken. Dit uiteraard met het doel om bij hen de interesse en liefde voor de natuur in het algemeen en de Heemtuin in het bijzonder te versterken.

Naast deze activiteiten voor het grote publiek hebben we ook verschillende activiteiten voor de Heemtuin zelf georganiseerd. Zo is de activiteitencommissie vertegenwoordigd in de JubCom40 (jubileumcommissie) die de viering van het 40-jarig jubileum van de Heemtuin organiseerde en was zodoende betrokken bij de Open Dag en het Heemfeest voor de leden op zaterdag 23 juni 2018, excursies voor

bewoners van de Malderburch en uiteraard dit jubileumboekje. Maar de meeste interne activiteiten hebben we voor de educatiegroep georganiseerd. Zo hebben we voor de gidsen, naast elk seizoen een of meer opfrisavonden over de te geven lessen, ook een lezing over bloemen en een workshop 'stenen determineren' geregeld. Ook hebben we als activiteitencommissie excursies voor de gidsen naar het Dijkmagazijn in Beuningen en de Stichting Nederlands Cultuurlandschap in Beek-Ubbergen georganiseerd.

Het was vanaf de oprichting al onze bedoeling om dingen te organiseren voor zowel het grote publiek als voor de werkgroepen van de Heemtuin zelf, en omdat de meeste leden van de activiteitencommissie ook als gids actief waren, was het logisch dat we de meeste interne activiteiten voor de educatiegroep organiseerden. Inmiddels hebben we deze doelstelling laten varen en richten we ons alleen nog maar op het organiseren van activiteiten voor het grote publiek van buiten de vereniging. Dit kunnen allerlei soorten activiteiten zijn: recreatief of educatief, voor kinderen of volwassenen. Wel moeten ze uiteraard op de een of andere manier een link hebben met de natuur. Op deze manier willen we de bekendheid van de Heemtuin in Malden en omgeving verder vergroten, een stukje natuureducatie en/of natuurbeleving bieden en mensen aan de Heemtuin binden als bezoeker, donateur of vrijwilliger.

Jack Stoop, coördinator activiteitencommissie

OPGEGROEID MET DE HEEMTUIN

Zodra mijn laarsjes en buitenkleding klaar lagen, werd ik super blij. Dat betekende namelijk dat we naar de Heemtuin gingen. Weg uit het klaslokaal.

We wandelden van de Kroonwijkschool naar de Heemtuin. Dat was zo fijn. Lekker in de buitenlucht op weg naar het bos. Het bos waar ik sowieso al heel graag kwam.

Eenmaal daar werden we ontvangen en ging de dag van start. De groepjes werden ingedeeld en we gingen met een begeleid(st)er op pad. Ik had niet altijd zin in school maar in de Heemtuin voelde ik mij heerlijk. De begeleiding was altijd heel lief en ik luisterde graag naar hun verhalen.

Het mooiste vond ik als kleuter toch wel het kabouterpad. Dat vond ik zo spannend! En eerlijk gezegd, ik heb nog jaren uit mijn ooghoeken gekeken of ik toch nog ergens een kabouter zag. Helaas waren ze er dan niet. Maar je weet maar nooit; ze zijn tenslotte erg snel, die kabouters.

Ooit heb ik op de akker zelfs een salamander gevonden. Jammer genoeg vond een klasgenoot dat hij hem gevonden had. Maar ik weet beter. In mijn herinnering was het een vuursalamander. Ik weet het niet meer zeker. Maar gaaf was het wel. Jammer genoeg durfde ik hem niet zo goed aan te raken. Dat is iets wat ik tot op heden heb met bestjes. Kikkers vind ik leuk om naar te kijken maar kom liever niet naar me toe. Dat vind ik nog steeds wat eng. Toch heb ik mijzelf daarin overwonnen toen de paddenpoel er net was. Ik ben in het midden gaan liggen op het pad en heb daar foto's gemaakt van al het leven dat in de poel voorkwam. Dat was voor mij een hele overwinning.

De kruidentuin is een plek waar ik nog steeds heel graag kom en waar ik altijd even planten moet aaien om daarna aan mij handen te ruiken. Dat komt doordat er zoveel plantjes zijn die zo lekker ruiken: de muntplantjes, de lavendel en de dropplant. Vooral die dropplant. Nog steeds als ik ergens rondstruin in een kruidentuin maak ik contact met de planten. Echter heb ik nog niet zo'n fijne kruidentuin kunnen vinden als in de Heemtuin. Die vind ik overzichtelijk en intiem. Het is even een apart plekje weg van alles.

Na de les, en soms tijdens de les, gingen we naar het heemhuis. Met zijn beetje aparte geur en alles wat er te zien was, was dit een hele ervaring. De opgezette bestjes, de buis met verschillende zandlagen. Ik vond het allemaal mooi.

Wat ik ook zeker niet zal vergeten, is dat we uilenballen mochten ontleden. Wat daar allemaal niet in

zat. Botjes, haartjes en noem maar op. Fascinerend! Jammer genoeg tijdens zo'n les nooit een echte uil gezien. Tot op de dag van vandaag ben ik ook echt gek op uilen. Ik woon langs het Goffertpark en zo nu en dan als er kuikens zijn, hoor ik ze piepen. Eenmaal ook moederuil mogen aanschouwen in haar vlucht. Ik denk dat ik hier minder door gefascineerd was als ik nooit in de Heemtuin was geweest. Ik denk dat alles wat ik in Heemtuin heb geleerd een grote bijdrage heeft geleverd aan de wijze waarop ik de natuur ervaar.

Ik ben samen met een vriendinnetje buiten schooltijd naar de Heemtuin gegaan. Daar hebben we gevraagd of we mochten helpen. En dat mocht! Wauw, we mochten mee het ven op met een bootje en heel hoge laarzen. Wat we daar precies hebben gedaan? Dat weet ik niet meer precies; ik denk dat we het hebben schoon geschept. Maar het was een feit dat we op het ven waren. Erop! Niet aan de rand op de steiger waar we altijd mochten kijken. Het voelde alsof we verboden gebied mochten betreden. Dit is een herinnering die ik altijd bij mij zal dragen en zal koesteren.

Heden ten dage zijn mijn ouders actief betrokken bij de Heemtuin en ik vind het heerlijk om te zien hoe dat allemaal gaat. Hoe het nieuwe ven er is gekomen. Het sedumdak van het heemhuis. Ik kom er nog steeds graag om te wandelen, te luisteren naar het kikkerconcert en om te ontsnappen aan de dagelijkse sleur.

Debby Derksen

SAMENWERKING MET ANDERE ORGANISATIES

Bij de oprichting van de Vereniging in 1978 hebben de eerste initiatiefnemers, enthousiaste natuurliefhebbers, meteen de dubbele doelstelling van de Heemtuin, 'Beheer' en 'Natuureducatie', notarieel vastgelegd. Sindsdien is iedere samenwerking met anderen uit deze dubbele doelstelling voortgekomen.

Naast de ontwikkeling van de natuur in de tuin lag de nadruk in het begin vooral op educatie aan de kinderen van een zich steeds uitbreidende groep basisscholen in de gemeente Heumen. Zodra er wat te zien was in de Heemtuin werd door een enthousiaste educatiegroep lesmateriaal gemaakt voor buitenlessen. Daarmee won de Vereniging het aanzien en vertrouwen van de gemeente, waarmee de samenwerking ook nu nog uitzonderlijk goed is. Tweemaal jaarlijks is er op het gemeentehuis overleg over natuureducatie en milieu. Ook nemen we deel aan de jaarlijks door de

gemeente georganiseerde landschapsconferentie die op verschillende locaties wordt gehouden, dit jaar in de Heemtuin. Voorts is er een prima verstandhouding met Peter Lemmers van de buitendienst.

Op het gebied van educatie is er o.a. samenwerking met Natuur Stichting Kadans in Overasselt, Natuurtuin Goffert in Nijmegen en Vereniging Bos en Kuil in Heumen / Mook en Middelaar. We helpen elkaar op het gebied van advies, het uitruilen van lessen en de inzet van vrijwilligers. Na het failliet van het MEC (Milieu Educatie Centrum Nijmegen, nu ondergebracht in De Bastei) is er een fijne samenwerking ontstaan met Marjon van der Steen van NME-Plaza (natuur en milieu educatie), vooral wat betreft de planning van de lessen en de contacten met de scholen. Sinds kort werkt ze ook samen met Janet de Graaff aan de vernieuwing van de lessen.

Ook andere groepen kinderen weten de Heemtuin te vinden. Scouting Malden, kinderopvang Struin, kin-

deropvang Kion en Stichting De Jonge Onderzoekers zijn regelmatig bezoekers.

Sinds het laatste gevierde lustrum van 10 jaar geleden is er veel veranderd in de Heemtuin. De vaste krachten in de Heemtuin, John Peereboom voor beheer en Willem Dekker voor educatie, werden wegbezuinigd door de opheffing van de Melkertbanen/ID-banen. Na een periode van vallen en opstaan en advies van de KNHM (Koninklijke Nederlandse Heide-maatschappij) wordt het onderhoud van de tuin en de educatie nu uitsluitend door vrijwilligers gedaan. Ook zijn sindsdien de contacten met personen en organisaties van buiten flink toegenomen. De luiken zijn naar buiten opengezet. We zijn van 'donkergroen' naar 'lichtgroen' gegaan.

Met het Erfgoedplatform Gemeente Heumen wordt sinds een aantal jaren samengewerkt, zoals bij de realisatie van de insectenhôtels in de Heemtuin en in het dassengebied Sluisweg bij Heumen en de ontwikkeling van een lesbrief 'Wilde Bijen'. Met naaste buur Natuurmonumenten, beheerder van Heumensoord, hebben we een bijzondere relatie. Omdat Natuurmonumenten in het begin niet beschikte over een eigen kantoor, hebben zij 1½ jaar gebruikt gemaakt van de kantoorruimte in het heemhuis. Ook Stichting Inn De Natuur (dagbesteding voor mensen met een lichte vorm van dementie en hun naasten) heeft een tijdlang onderdak gevonden in het heemhuis.

In de afgelopen jaren zijn er veel nieuwe initiatieven ontwikkeld, waaruit weer nieuwe relaties zijn ontstaan. Met Intratuin hebben we samengewerkt aan de vernieuwing van het oude ven en zijn er in dat kader ook afspraken gemaakt voor onderhoud van het ven of in de tuin door cliënten van Pluryn.

Er zijn contacten gelegd met Imkervereniging Arnhem-Velp e.o. i.v.m. de bouw van de nieuwe bijenstand. Het dak is vernieuwd. En zo kunnen we doorgaan. Er zijn te veel relaties om ze allemaal te benoemen.

Wel is een woord van dank op zijn plaats aan de vele sponsors die ons in de 40 jaar van ons bestaan financieel hebben bijgestaan, waardoor we veel initiatieven hebben kunnen realiseren. Een kleine opsomming: Gemeente Heumen, Coöperatiefonds van de Rabobank, Pouwels V.O.F., Fortis Stimulans, Anjerfonds Gelderland, Betonfabriek 'Maas en Waal', Mij. Voor Tuinbouw en Plantkunde Nijmegen, Stichting Heg en Landschap, Gommers Nijmegen B.V., Wereld Natuur Fonds, Gedeputeerde Staten, Van Ginkel, Intratuin en diverse leden van de Heemtuin.

Steeds meer volwassen bezoekers van buiten weten de Heemtuin te vinden voor advies, een rondleiding, om foto's te maken, muziek te maken of voor een picknick. We hebben sinds dit jaar speciaal voor rondleidingen een werkgroep opgericht! Verder is het fijn dat er vrijwel iedere middag een gastheer in de Heemtuin aanwezig is.

Door de relaties met geïnteresseerden, burens, flora- en faunadeskundigen, gewetensbezwaarden, die zich in hun vervangende dienstplichttijd inzetten voor de tuin, de vaste krachten John en Willem en het werk van vele enthousiaste vrijwilligers, is de Heemtuin geworden tot wat het nu is: een oase, met heel veel verschillende elementen om van te genieten. Met recht een pareltje in Malden (gemeente Heumen)!

Hetty Koemans, secretaris

DE TUIN ONS HEIM

IN U IS EEN SCHIP UITGEVAREN
U BETREEDT HET DEK, BEKLIMT DE MAST
BOVEN U SCHITTERT HET OOG VAN DE BUIZERD
U WORDT GEWIEGD DOOR DE HALMEN
ALLES IS IN U; DE BIJENKAS, DE GAGEL, HET VEN
VOOR ELK KLEIN REPTIEL EN AMFIBIE HEEFT U PLEK
'S AVONDS ZINGEN DE KIKKERS HET LIED
VAN DE GESTORTE GOUDVISSEN EN DE KONINGSLIBEL

DE JAREN, MEN ZEGT DAGEN, HET ZIJN ER VEERTIG
GAAN VOORBIJ IN OUDER WORDENDE BOMEN EN HEGGEN
DE BOMEN DRAGEN NESTEN IN HUN BASTEN
TEKENEN NIEUWE ROUTES VOOR DIT SCHIP
DAT ZONDER KOMPAS HET KOMPAS IS
VAN EEN NIEUWE NATUUR DIE IN U GEBOREN WORDT

DE OCHTENDEN GEUREN NAAR DE VACHT VAN VOSSEN
EN SPERWERS, SOMS BAADT EEN REE IN HET NIEUWSTE VEN
OP HET DAK VAN DE KOMBUIS VOEDEN ZON EN REGEN
PLANTEN DIE EEN NIEUW TIJDPERK VERKONDIGEN
DE ARK VERBOUWT VOEDSEL VOOR MENS EN OMGEVING
U ZAAIT EN OOGST WAT ZICH MET U VERBINDT
ALS WAS HET UW OUDE TERUGGEVONDEN HUIS

MARJOLEIN PIEKS

DORPSDICHTER GEMEENTE HEUMEN

PLATTEGROND HEEMTUIN MALDEN

